

БОРБЕ У ИСТОЧНОЈ БОСНИ (29. XII 1944 - 12. IV 1945)

Крај 1944. означава успешни завршетак прве етапе операција за коначно ослобођење земље од окупатора и домаћих издајника. Народноослободилачка војска Југославије ослободила је Србију, Македонију, Војводину, Косово, Далмацију, Црну Гору и већи део Босне и Херцеговине.

Савезничке армије све више су стезале обруч око Немачке и приближавале се границама Трећег Рајха и са запада и са истока.

Немачка армија трпи поразе на свим фронтovima и налази се у врло тешкој политичкој и војној ситуацији. На Балканском полуострву, још средином 1944. године, Немци су прешли у дефанзиву.

Војни успеси НОВЈ знатно су изменили војнополитичку ситуацију на југословенском ратишту, што је, такође, ишло у прилог снагама коалиције. Врховни штаб НОВ и ПОЈ приступио је реорганизацији Народноослободилачке војске у савремену армију, а масовни прилив бораца омогућио је да се изврше попуне постојећих и формирају нове, крупније јединице. Три југословенске армије - 1, 2. и 3 - формиране су 1. јануара 1945, а 4. ЈА - 2. марта. НОВЈ је 1. марта 1945. преименован у Југословенску армију, која је наступала савско-панонским и јадранским правцем, те држала велики стратегијски фронт од Драве и Дунава до Јадранског мора, повезујући тако армије источних и западних савезника.

Немачке снаге на југословенском ратишту чиниле су седам армијских корпуса, са 26 дивизија, односно око 450.000 војника, ојачаних са 18 дивизија колаборациониста, којих је било око 230.000, односно у неослобођеним крајевима Југославије било је 680.000 непријатељевих војника или укупно 44 дивизије, 13 самосталних бригада и 50 пукова.

У источној Босни немачке снаге држале су знатна упоришта и комуникације у Посавини и Семберији, обезбеђујући десни бок немачких јединица које су се утврдиле између Саве и Дунава и образовале сремски фронт. Главна немачка упоришта била су у свим већим насељима источне Босне:

- на простору Брчко - Босански Шамац: 7. СС »Принц Еуген« дивизија;
- у рејону Брчког: 12. усташко-домобранска дивизија;
- у рејону Бијељине: пуковска група немачке 21. дивизије »Скендербег«;
- у рејону Власенице: немачка 963. тврђавска бригада »Klotz« (Клоц);
- од Вишеграда према Власеници: 22. пешадијска дивизија, и
- на планини Мајевици: главнина четничких снага Драже Михаиловића.

Немачким снагама у току извођења зимских операција у источној Босни придружиле су се и друге јединице, делови 104. ловачке и 117. дивизије. Осим усташко-домобранских јединица и главнине четничких снага, окупатору су садејствовале и домобранске снаге.

Крајем децембра 1944. према непријатељу су наступале следеће јединице НОВЈ:

- 17. и 28. ударна дивизија: на сектору Бијељина - Брчко;
- 45. српска дивизија: на сектору село Мемићи - Зворник - село Козлук;
- 27. ударна дивизија: на простору Живинице - Ступари;
- 38. дивизија: на простору Тузла - Пожарница;
- 23. српска дивизија: сектор Срнице - Грачаница;
- 25. српска ударна дивизија, са 16, 18. и 19. бригадом, по форсирању Дрине оријентисана на планину Мајевицу, и
- партизански одреди: Посавско-требавски, Мајевички, Тузлански, Бирчански, Сребренички и Романијски.

У источној Босни, непосредно по форсирању реке Дрине, 19. бригада водила је следеће борбе:

- од 29. децембра 1944. до 24. јануара 1945. на планини Мајевици, чистећи четничке банде, и при нападу на Власеницу;
- од 25. јануара до 17. фебруара 1945. у долини Дрине, против елитних немачких јединица;
- од 5. до 15. марта, за ослобађање Градачда и Модриче, и
- од 16. марта до 12. априла 1945, када је јуришала на Гаревац и избила на десну обалу реке Босне.

ЧИШНЕЊЕ МАЈЕВИЦЕ ОД ЧЕТНИКА И НАПАД НА ВЛАСЕНИЦУ
(29. децембар 1944 - 24. јануар 1945)

Четничка групација, јачине 6.000 људи, која је вршила притисак на Тузлу 25. и 26. децембра, била је потпуно разбијена од јединица НОВЈ. Група од око 5.000 четника одступила је ка Мајевици, а њени делови већ 29. децембра допрли су до комуникације Зворник - Тузла.

Тога дана 19. и 16. бригади наређено је да очисте терен од четника, на простору лево од обале реке Дрине, преко Мајевице, до линије Лепиница - Добрња - Подорашје - Сребреник - Шпионица - Бијела. Тај сектор подељен је на два: први је обухватао јужни, а други северни део планине Мајевице.

По преласку реке Дрине Деветнаеста бригада је била упућена на јужни одсек. Два њена батаљона била су у првој борбеној линији и кретала су се десно од 18. бригаде.

Један батаљон 19. бригаде наступао је правцем: Доња Полица - Горња Крћина - Теочак - Крстац - Трњаци - Вукошевици - Јабланица - Нови Оци - Хумци - Ситари - Мало Сијено. Други батаљон је наступао правцем: Бегово Поље - Качевац - Трнова - Зеленковићи - Араповићи - Паљевићи - Лукавица - Папратница - Паљевина - Мисламорска коса - Маоча Каравлашка - Топаловићи - Бубањ.

Друга два батаљона била су у другој борбеној линији и наступала су на одстојању од 5 км.

Сви батаљони кретали су се у распореду наступног марша, обухватајући терен од десног крила 16. бригаде до десне границе сектора, која је ишла од Обријеша, преко Студенца, Зовика Калајдије и Муслиманских Маоча до Црнице.

Наредба за тај задатак издата је у касним поподневним часовима 29. децембра, а на задату марш-руту кренуло се следећег дана у 07.00 часова. У наредби је стајало:

»По завршеном чишћењу Мајевице П.4.¹⁶⁶⁾ разместиће се на просторију Муслиманска Ободница - Подорашје - Тиња - Стража - Поднећи - Сребреник. Један батаљон разместити на

166) п.4. је ознака за 19. бригаду. Тада су из конспиративних разлога све јединице добиле нове називе: 25. дивизија - П.1; 16. бригада - П.2; 18. бригада - П.3; штаб 14. корпуса НОВЈ Б.1; а штаб Јужне оперативне групе - Ц.1. Ознаке батаљона биле су: 1. батаљон - 71; 2 - 72; 3 - 73, а 4. батаљон - 74. Називи телефонских централа били су: 19. бригада - Топлица, 16. бригада - Хомоље итд., што је телефонисте и остале емотивно везивало за родни крај.

просторију Нехаје - Шпионица - Хргови, који ће имати задатак осигурања десног бока јединица на одмору».¹⁶⁷⁾

»Снег под нашим ногама шкрипи. Претресамо терен. Пењемо се врлетима босанских - снегом прекривених планина. Овде, онде, заустављамо се као задихани да одахнемо. Пред нама је највиши врх Мајевице. Колона по један протеже се, као каква циновска змија, чије чело стеже самртнички обруч око мајевичких венаца. Десно од нас чује се дејство 'шараца'. 'Тррр, тррр, тррр' - лете зрна из грла аутомата. 'Фују-дум' - праште пушке наговештавајући непријатељу да је наступило време њиховог генералног чишћења из наше земље.

Насеље? Да ли је то насеље, што се пред нама пружа? Згаришта - сама згаришта. Штрче голе зидине из нападалог снега, као какве античке ископине. Насеље за насељем, село за селом - иста слика. Када би неко прошао који није видео Немце, уколико таквих има, било би му јасно да је овде прошла фашистичка чизма... Четири, пет, чак два или три дома сачињавају село и засеоке. Ту и тамо, како каквим чудом, види се, стрчи по која брвнара, која је не знам како, промакла паљењу и пожару фашистичких бандита. Промичу села, насеља - немачким мачем и огњем уништена. Згаришта траже, говоре:

Најпре Немце истерати, а потом треба градити - треба »одизати...

Права је реткост била видети непопаљено и неоштећено веће насеље... Ова доскора напуштена станишта оживљавају. Враћају се људи и отпочињу живот.

Била је ноћ. Ми у покрету. Смештамо се.

- Хеј друже... домаћине, отвори де!

Провирује женска прилика.

- Ко је? Јесте ли Србијанци? - пита нас старица.

- Да... То смо ми!

- Ето, другови, тијесна је, али сместићемо се некако...¹⁶⁸⁾

V наредна два дана борци 19. бригаде извршили су чишћење свог дела сектора на Мајевици. Уочи Нове, 1945. године 19. и 16. бригада избиле су северно од пута Зворник - Тузла, допирући десним крилом Доњу Пилицу, Мезграју и Лопаре. Мајевички четнички корпус, под притиском тих бригада, од-

¹⁶⁷⁾ Из заповести штаба 25. дивизије штабовима бригада за чишћење планине Мајевице од четничких банди, од 29. децембра 1944, Архив VII к. 1089, рег. бр. 54-1/2.

¹⁶⁸⁾ из чланка »Кроз Босну«, аутора Д. Маринковића, »Борац«, лист 25. дивизије, бр. 1, фебруар 1945, AVII Шк. 58, рег. бр 1/4.

ступио је на север, према Неличима и Гурбетима. Мање борбе вођене су на Црном врху (к. 532), Растошници и Злоселу. По завршеном чишћењу 19. бригада вратила се назад.

Тридесет и првог децембра 19. бригада водила је тешку борбу са четницима. Борци 4. батаљона натерали су код Шпионице већу групу четника на одступање. Дејства 19. бригаде координирао је командант 25. дивизије, који се кретао са штабом бригаде. За то време борци 3. батаљона већ су се разместили у селу Славиновићи, недалеко од Тузле.

»У борбеном строју прошли смо већ поред Тузле. Мрак је обавио планину, чијом се падином крећемо. Обилазимо колону бораца. Наједном, видим мог рођака Живорада Костића, води једну мазгу. Питам га да ли има нешто за јело. Он ми одговара да му је торба на самару и да сам узем парче проје.

На самару је бела регрутска торба, коју носи од првих дана ступања у бригаду. Напипам парче проје и покушавам да га преломим на два дела. Али, проја се замрзла. Пробам још једном, опет ништа. Ставим парче на земљу, па ударим кундаком маузерке, те пола узем... «¹⁶⁹

Првог јануара 19. бригада била је размештена на простору Добрња - Лисовићи - Подорашје, где се задржала све док 19. 16. и 18. бригада нису добиле наређење за покрет. Требало је да учествују у нападу на Брчко, ноћу 5/6. јануара. Деветнаестој бригади предстојао је марш правцем Подорашје - Градачац, гдје би се разместила у рејону Бијела - Скакава - Приједор и припремила за напад. Заповест за маршевање издата је 3. јануара. Тога дана штаб 19. бригаде прорађивао је формацију пешадијске бригаде,¹⁷⁰ која је у свом саставу имала: штаб, 4 пешадијска батаљона, противколску чету и вод за везу. Штаб бригаде чинили су: оперативни део, обавештајни центар (са извиђачким водом), интендантура (са радном четом), потребне радионице са пекарским и месарским одељењем, санитет, помоћни део итд. Противколска чета састојала се из општег дела, 4 вода - топовски, противколски, минерски и стрељачки, бојне коморе (са два одељења) и помоћног дела. Свака чета била је устројена по тројној формацији, односно, имала је три вода.

¹⁶⁹ Из казивања Живана Милановића, борца 2. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

¹⁷⁰ Привремену формацију НОВ и ПО Србије доставио је Главни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Србије крајем децембра 1944. Међутим, све бригаде нису могле одмах да приступе реорганизацији својих јединица по овој формацији.

Велика непријатељска колона пребацила се у рану зору 1. јануара из рејона Сарајева у Власеницу, што је условило и брзо пребацивање наших јединица на исти правац, како би се тој групацији онемогућио пробој ка Зворнику.

То је условило измену плана, па 19. бригада није упућена у напад на Брчко, већ јој је наређено да два батаљона остави на просторији Лисовићи - Тиња - Осоје, ради затварања правца према Тузли. Друге две бригаде 16. и 18. пребачене су на простор села Цапарди - Шврачић, како би се затворио правац Власеница - Шековићи - Тузла.

Одмах по доласку на нову просторију, два батаљона 19. бригаде истурила су извиђачке патроле у правцу Сребрник - Бијела:

»Главни задатак ових батаљона јесте на линији Осоје - Тиња створити одбрамбену линију на којој ће, у случају наилаaska непријатеља, онемогућити продор непријатеља било у правцу Тузле, или у правцу Пурачића«. ¹⁷¹

Ради напада на Власеницу 7. и 8. јануара, штаб 25. дивизије је, без 19. бригаде, са 16. и 18. бригадом избио у тај рејон. Деветнаеста бригада остала је на просторији села Шековићи - Цикоте - Папраћа, ради садејствовања снагама Бирчанског војног подручја на ликвидацији четничких снага које су се концентрисале углавном око Папраће, те јој је наређено:

»П.4. (19. бригада, п.а) имаће сконцентрисане снаге на простору Добрићи - Шековићи - Супчане - Подурковина«. ¹⁷²

У време док су 16. и 18. бригада заузимале полазне положаје за напад на Власеницу, 19. бригада, са још једном бригадом 45. дивизије, наставила је уништавање четничких група. Задатак је схваћен веома озбиљно, јер је у наређењу стајало да све четнике који пружају отпор треба немилосрдно ликвидирати, а остале заробљавати.

Командант бригаде је одлучио да крене на задатак одмах по пријему наређења. Ишло се без бојне коморе, ради веће покретљивости. Задатак је требало завршити до 14. јануара, а после тога је предстојало пребацивање у рејон долине Спрече, у коме су се, такође, појављивале четничке банде.

За то време 16. и 18. бригада морале су да одложе напад на Власеницу, планиран за 9. јануар у 04.00 часова, јер се на

¹⁷¹> Из заповести штаба 25. дивизије штабу 19. бригаде од 4. јануара 1945, AVII, к. 1090, рег. бр. 9/1.

¹⁷² Из борбене заповести штаба 25. дивизије за напад 16. и 18. бригаде на непријатељски гарнизон у Власеници, од 10. јануара 1945, AVII, к. 1090, рег. бр. 14-1/1.

правцу 25. дивизије налазила 27. дивизија са својим бригадама. Напад је изведен ноћу 10/11. јануара у 23.00 часова, а претходила му је артиљеријска и минобацачка ватра. У међувремену, штаб 14. корпуса НОВЈ, поново је изменио план напада, тако да је у првим борбама код Власенице учествовао само 1. батаљон 18. бригаде, на који се, током борбе, сконцентрисала сва ватра противника.

Деветнаеста бригада успешно је извршила свој задатак, па је 12. и 13. јануара садејствовала 23. и 24. бригади у чишћењу терена од четника и на просторији Муслимански Шкугрићи - Мршићи и Лукићи - Врело, све до пута Зворник - Мечићи.

Четрнаестог јануара је, заједно са 20. бригадом 45. дивизије, завршила чишћење четника са просторије Цикоте - Добрић - Папраћа. И тај задатак је успешно изведен:

»Извиђачки вод П.4. заробио у шуми Крстац 8 четника и 13 дезертера. Заплијењено укупно 10 пушака, 1 коњ¹⁷³⁾ и нешто спреме. Ноћу вршени демонстративни напади са мањим одељењима аутоматских оружја у циљу узнемиравања непријатеља«.¹⁷⁴⁾

Непосредно по завршетку тог задатка, 14. јануара, 19. бригади је наређено да изврши припреме за запоседање положаја око Власенице и преузимање положаја од једница 45. дивизије-

Непријатељске снаге у Власеници остале су непромењене. Будући да су јединице 27. дивизије ноћу 12/13. јануара заузеле Хан-Пијесак, те тако пресекле одступницу опкољеним снагама у Власеници, то је 25. дивизији било наређено да запоседне све положаје око ње, да изврши блокаду, а затим да све јаче стеже обруч око непријатељевог гарнизона.

После извесног покрета и доласка у рејон Власенице, 19. бригада је запосела линију положаја: десно од села Куљанчићи - Бачино Брдо - Градина - Орловача. Два батаљона остала су у резерви на просторији Милићи - Себиочина. Све положаје борци су, упркос веома хладном времену и смрзнутој земљи, одмах утврдили, а комуникацију Власеница - Зворник зарушили на више места. Испред својих положаја борци су постављали препреке.

Батаљони су били спремни да непријатељу пруже жилав отпор и онемогуће му пробијање из правца Власенице ка

¹⁷³⁾ То је био јахаћи коњ команданта четничке Бирчанске бригаде који је, међу дана раније, приликом одузимања од сељака, убио два његова сина.

¹⁷⁴⁾ Из извештаја штаба 25. дивизије од 18. јануара штабу 14. корпуса НОВЈ, Зворник докумената, том IV, књ. 32, док. 94.

Зворнику. Посебно је добро био утврђен положај на Орловачи (к. 867), према коме је водио главни правац непријатељевог одступања.

»У десет навече, наше извиђачко одељење креће у насилно извићање. Морам да пређемо на територију коју држи непријатељ. Задатак нам је био јасан, али и тежак: треба да зарадимо »живи језик«. Уколико буде официр, тим боље!

Прескачемо залеђене потоке, упадамо у сметове, гране отежале од снега нас засипају и тако, све док нисмо изашли из шуме. Одједном се нађосмо на пропланку. Вођа извиђача нам наређује да будемо опрезни, па нас раздваја у две групе.

На знамо колико је сати, нема кућа, нити села, па бар да чујемо петлове.

Одједном иза нас осу митраљез свом снагом. Меци фијучу, ми се притајили. С друге стране огласи се и други митраљез, па трећи. Значи, биће тешко. Задатак не можемо да извршимо, али смо бар открили тачна места за три митраљеска гнезда.

Командир нам наређује да пузимо назад. После пола часа сретосмо сељака који се упутио ка нама да нам јави да су испред његових кућа синоћ дошла три тенка.¹⁷⁵⁾

Петнаестог јануара, изјутра, један батаљон је напао непријатеља у селу Тугово и после краћих чарки потиснуо га назад у Власеницу. Командант је одмах успоставио везу са 3. батаљоном 16. бригаде, који је био на положају на Плочама.

Тога дана у 19. бригади формиран су водови аутоматичара, али је оружја ипак било мање. Бригада није могла да формира ни скијашки вод јер није било скија, а и мало људи је било вично скијању, мада је *известан број* бораца био одређен да похађа скијашки курс, који је у трајању од 10 дана требало да организује 25. дивизија. Већ раније је било договорено да се из интендантских складишта изузму бели падобрани и да се у околним селима потраже скије.

Немци су, у то време, већ навелико користили беле кабанице, којима су се маскирали на снегу. Повремено су употребљавали и скијашке јединице.

Налазећи се пред све јачим противником, морал у немачкој војсци, посебно код војника у опкољеном гарнизону у Власеници,¹⁷⁶⁾ био је пољуљан.

¹⁷⁵⁾ Из казивања Арсенија Јермића, борца извиђачко-обавештајног одељења 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

¹⁷⁶⁾ »13. о. мј. њемачки војници су у Власеници убили два њемачка официра, ради којих је 14. јануара стрељано 14 њемачких војника осумњичених да

Док је 16. бригада послата да поруши комуникацију Власеница - Хан Пијесак и нападне Кик (к. 904), 19. бригади је наређено да с једним батаљоном нападне на Барице и Градину (к. 604), ликвидира непријатеља и спречи одвајање његових снага ради покушаја продора на југ. Други батаљон је, такође, добио наређење да после повезивања с 16. бригадом запоседне најповољније положаје и онемогући продор немачких јединица.

Петнаестог јануара, око 10.00 часова, група од 600 непријатељевих војника покушала је да се пробије из Власенице, правцем за Хан-Пијесак, али сачекао их је 1. батаљон 16. бригаде. После кратке борбе непријатељ је био приморан да се повуче.

Будући да је намера Немаца да учине пробој из Власенице била очигледна, штаб 25. дивизије наредио је 19. бригади:

»П. 4. Најхитније батаљон са просторије Дубница - Рашковићи упутити правцем: Лукавица - Мраморац - Хан-Сикира - Савићи - Бабићи - Сјечина¹⁷⁷, и са једним дијелом својих снага запосјести положаје Сјечина (к. 954) - к. 670, док главнину снага овог батаљона оријентисати на затварање правца од Хан-Пијеска. Ухватити везу са батаљоном 51 - П.2 на к. 1107 и садејствујући онемогућити непријатељу да се пробије из Хан-Пијеска, а тако исто да довуче снаге од правца Хан-Пијеска за Власеницу. Послати патролу у правцу Хан-Пијесак и ухватити везу са снагама XXVII дивизије са којом садејствовати изложивши јој ситуацију код нас...

Сву артиљерију узети под своју команду од снага 45. дивизије, поставити на најпогодније положаје за тучење непријатеља и уколико непријатељ изврши покрет у било ком правцу, дејствовати са артиљеријом тукући непријатеља на његовом најосетљивијем мјесту...

Скреће се пажња на будност, одлучност, брзину и енергичност за време садашње борбе».¹⁷⁸

су припремали убиство њемачких официра. Већ четири дана њемачки гарнизон у Власеници не добива живежне намирнице, услед чега су њемачки војници приморани да убијају коње и исхрањују се. Продају војничку спрему за хлеб и остало. Њемачки војници причају да не желе водити борбу са Нар. Осл. Војском, само да их се пусти да иду у Њемачку. Причају становништву да су опкољени са свих страна и да не знају шта да раде сада. Следовање им је било пошло са три камиона од Сарајева и заробљено од јединица XXVII дивизије» (босанске); AVII к. 1090, рег. бр. 18-1/1.

¹⁷⁷> Ова реченица је у оригиналу подвучена црвеном оловком.

¹⁷⁸) Из заповести штаба 25. дивизије од 16. јануара 1945. за дејство на сектору Власеница; Зборник НОР, том IV, књ. 32, док. 83.

Истог дана, до 18.00 часова, 19. бригада запосела је положаје: 1. батаљон утврдио се на Орловачи (к. 876), док је 2. одређен као резерва на просторији Рашковићи - Дубница - Рајићи; 3. батаљон утврђује се на положајима Башино Брдо - Шахмановићи, а 4. је такође био у резерви на просторији село Глушац - село Бишина, истурајући једну чету у селу Милићи, на утоку речице Студени Јадар у реку Јадар.

Како је једна јача непријатељска колона из Хан-Пијеска¹⁷⁹⁾ допрла до коте 1056, командант 19. бригаде упутио је 2. батаљон да избије на Сјечину (к. 954) - Стрмац и да садејствује 1. батаљону 16. бригаде. Водећи жестоке борбе, Немци су успели да предухитре 2. батаљон, који је био без минобацача, и да пре њега избију на поменути положај. Због непријатељевог притиска били су приморани да се повуку на Хан-Сикиру, препуштајући 1. батаљону 16. бригаде да немачке војнике туче минобацачима и покуша да их одбаци натраг.

Седамнаестог јануара, у зору, командант 19. бригаде је наредио да 3. батаљон нападне непријатеља у селу Барица и у Градини. Око 10.00 часова непријатељ са Градине је ликвидан, а сат касније борци 3. батаљона заузели су Барице.

»Било је рано јутро, када смо готово скочили на Немце код села Барице. Удар је био силовит и ту је доста наших другова настрадало. Јуришали смо, а поред мене је трчао Светомир Марјановић, из Манастирице. Није стигао ни да јекне, а већ је био мртав.

Када смо се зауставили да предахнемо, тек онда сам, а и многи поред мене, видео да смо јуришали боси. И оно мало од опанака, с којим смо кренули из Србије, распало се од јурњава и мокрог снега. Али, смо, бар, били задовољни... «

»У Барицама нађено 15 мртвих Немаца. Заплијењено 6 пушака. Вероватно је рањено око 30 Немаца. Повратним нападом Немци зазимају у 15.30 сати Барице и Градину. 71^{III)} врши жесток напад у зору на Тугово са Орловаче. Непријатељу наноси губитке доста велике, али не успјева ликвидирати Тугово. Цео дан води борбу са Орловаче. 54 - П.2. врши притисак у садејству са снагама П.4^{III)} на Кулу, заузима непријатељске положаје код Куле, потискује непријатеља у град. Непријатељу наноси осјетне губитке.

179) То су били предњи делови немачке 22. пешадијске дивизије која је у Хан-Пијесак дошла из Вишеграда преко Соколца.

180) Из казивања Владимира Димитријевића, борца 3. чете 3. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

181) Први батаљон 18. бригаде 25. НОУ дивизије.

182) 19. бригада.

»х«

У овој борби наши губици износе 10 мртвих, 40 рањених војника«. ¹⁸³⁾

Тога дана, пред ноћ, уз помоћ тенка и ојачан са неколико камиона у којима су се превозили војници, непријатељ је успео да се пробије у Власеницу.

Размештај 19. бригаде 18. јануара био је следећи: један батаљон утврдио се на положају Баџино Брдо - Општина на комуникацији; други батаљон био је на Орловачи, а трећи на линији село Савићи - Стојишићи - Врли Крај. Батерија се, такође, налазила код Општине, на комуникацији, док је 4. батаљон био у резерви у селу Вуковићи.

Немачке снаге које су одступале из долине Дрине задржале су се на просторима Бијељина - Челић - Брчко и Вишеград - *Рогатица* - *Сарајево*. Правцем Вишеград - Сарајево - провлачили су се штаб 21. армијског корпуса и 104. ловачка дивизија, а нешто касније стигла је и 181. пешадијска дивизија. Како су јединице НОВЈ чистиле терен од Дрине до Рогатице и даље до Бијељине, непријатељу је привремено спречено одступање с југа на север, комуникацијом која води долином Дрине. После преласка снага НОВЈ из Србије у источну Босну и разбијањем четничких снага на простору Власеница - Тузла, немачке снаге су биле принуђене да део својих јединица ¹⁸⁴⁾ из Сарајева, преко Соколца, упуте у Власеницу. Четничке снаге требало је да буду побочница немачким снагама при извлачењу и одступању.

Непријатељ јачине 200 војника, 19. јануара од 27.00 до 19.00 часова извршио је снажан притисак на 3. батаљон 19. бригаде, који се налазио утврђен на Градини (к. 604). Веома јаком нападу била је изложена 3. чета, али је непријатељ, уз губитке, одбијен. Из 3. чете су погинула 2 борца, а 2 су била теже рањена.

Извиђачи 1. батаљона обавестили су команданта 19. бригаде да се непријатељ креће комуникацијом Власеница - Хан-Пијесак. Будући да је немачки напад на Градину представљао потез тактичког, насилног извиђања, претпостављало се да непријатељ намерава јачим снагама да изврши пробој наших снага и продре у Власеницу с југа, тј. из Хан-Пијеска. За тај продор могао је да користи и комуникацију Кладањ - Шековићи - Власеница.

¹⁸³⁾ Из извјештаја штаба 25. дивизије од 18. јануара 1945. штабу 14. корпуса НОВЈ о борбама на сектору Власенице, AVII к. 1090, рег. бр. 12-4.

¹⁸⁴⁾ То је била колона од 1.200 немачких војника три кажњеничка батаљона.

Имајући то у виду штаб 25. дивизије добио је задатак да 19. 16. и 18. бригадом затвори комуникације Власеница - Зворник и Власеница - Шековићи - Тузла. Деветнаестој бригади прецизиран је следећи задатак:

»П.4. Предстражарски положај организује на линији: Врли Крај - к. 629 - Градина (к. 608) - Баћино Брдо, тако што једном четом посједа линију од Врлог Краја до комуникације Власеница - Зворник, са извиђачким деловима на Орловачи. Другом четом посједа Градину и Баћино Брдо, хватајући везу са левим крилом П.2. Трећу чету имати у резерви батаљона на линији: с. Трупчевина - Оп. пут за с. Бакићи. Напред наведени положај што боље утврдити са којих непријатељу дати што жешћи отпор. Главну линију положаја за одбрану утврдити на линији: Милићи - Бурђевићи - Дубница коју добро утврдити и у случају непријатељског продора од Власенице«.¹⁸⁵⁾

По доласку на нове положаје батаљони су се одмах утврдили, постављајући план ватре аутоматског оружја и стрелача. Поред комуникације копани су ровови и израђивани заклопи од камења и другог приручног материјала. Предузете су све мере маскирања. Посебну пажњу обратили су припреми за одбрану од борних кола, те су борци одмах постављали и препреке од порушеног камења, слагали насечена дебла, копали попречне пропусте и др. Израђен је добар план ватре, а противколска оруђа постављена су на најпогоднијим местима. Постављене су и запречне мине, а обезбеђење је вршено стражарима, осматрачницама и заседама на правцима највероватнијег наилаaska непријатеља.

Командант 19. бригаде наредио је извиђање Власенице и правца дуж комуникације за Хан-Пијесак, са источне стране.

Број непријатељских снага се, после пробоја једне колоне, повећао на 2.000 војника. Непријатељ је намеравао да се повлачи даље на север, па је покушао пробој из Власенице у правцу Козја Раван и села Незировића, где је успео да потисне 16. бригаду и овлада линијом Рача (к. 703) - лева обала реке Драгосавац.

Напад у правцу Заклопаче. коју је држала 19. бригада, био је одмах одбијен, те се непријатељ повукао назад до својих полазних положаја, односно на линију Бариче - источне падине Градине, са истуреним деловима на kotaма 591 - 641 - Славић Поље - Орловача.

¹⁸⁵⁾ Архив VII, к. 1090, рег. бр. 25-1/1.

Деветнаеста бригада се 21. јануара налазила на сектору Власеница - Нова Касаба, а 22. је добила наређење да најхитније¹⁸⁶⁾ организује одбрамбену линију, ради одсудне одбране.

Три дана борци 19. бригаде водили су жестоке борбе против непријатеља, који је покушавао да се пробије на север, према слободној територији, примењујући обухватне нападе, изненађења и постепена напредовања. Био је наоружан аутоматским оружјем, али ипак није могао да користи предност у тешком оружју, тенковима и борним колима. То су му онемогућавали разубуђени терен, лоши метеоролошки услови и делимично одсутна воља за ратовањем.

Одмах по пријему наређења командант 19. бригаде је наредио да се поседне одбрамбена линија Павковићи - к. 224 - лева обала реке Дубнице - Рашковићи:

»Ову линију утврдити тако да за непријатеља буде непролазна, ма колико непријатељ наваљивао. Израдити план свих врста оружја и не оставити непријатељу непролазни ниједан јарак, поточић или шумицу, увалицу, итд. који би непријатељу послужили да се привуче нашим положајима и овлада истима«.¹⁸⁷⁾

Како је правац Власеница - Неђељште био за непријатеља најпогоднији за пробој, то су предузете посебне мере његовог осигурања. Код већ раније порушеног моста постављене су нове препреке и минско поље од нагазних тенковских мина. На тој линији бригада се морала упорно борити, тако да непријатељ задржи бар један дан. Ипак, у случају јачег напада 19. бригади је сугерисано да се повуче и организује положај на линији: Дуге Њиве - Обојник (к. 395) - Соколна - к. 590. Предстражни положаји предвиђени су на линији Васковићи - Удрч (к. 1043. - к. 697).

У наредби је стајало и да се непријатељ »мора спречити и не дозволити му да се пробије ка Зворнику. У крајњем случају непријатељу се мора уништити једна дивизија док се пробије. То може јер смо надмоћнији од непријатеља, како у људству, тако и у наоружању«.¹⁸⁸⁾

На просторији Власеница - Соколац, 22. јануара 1945. налазила се гдавнина немачке 22. пешадијске дивизије, јачине

¹⁸⁶⁾ Заповест штаба 25. НОУ дивизије штабовима 19, 16. и 18. бригаде да затворе правац непријатељевог продирања из Власенице за Зворник, на линији Дрињача - Лијешањ - Глоди - Вишеград (к. 655), на којој је требало да се добро утврди лева обала реке Дрињаче и да одсудна одбрана, - писана је 22. јануара у 23.00 часова: АVII к. 1090, рег. бр. 26-1/1.

¹⁸⁷⁾ Ибид.

¹⁸⁸⁾ Ибид.

око 13.000 војника.¹⁸⁹⁾ У Власеници је било око 1.400 војника 963. пешадијске тврђавске бригаде »Klotz«, односно три кажњеничка батаљона 999. посадне дивизије. Правцем Соколац - Власеница очекивао се пролазак и 181. пешадијске дивизије, која се тада налазила на сектору Вишеград - Горажде.

У сектору Бијељина - Брчко налазиле су се непријатељске (немачко-усташке) снаге јачине око 7.200 војника, а у сектору Требава - Грачаница - Озрен још око 4.000 усташа, четника, зеленокадроваца и припадника посадне милиције околних села.

С обзиром на намере непријатеља да се пробије на север, штаб 2. армије је 22. јануара издао директиву којом наређује да се по сваку цену спречи пробој непријатеља из Власенице ка Бијељини и од Брчког ка Тузли, да се после прегруписивања снага предузме енергичан напад како би се непријатељ одбацио на југ, уз истовремено потпуно неутралисање осталих праваца, што би омогућило његово уништавање.

У духу те директиве 19, 16. и 18. бригада добиле су задатак да се поставе по дубини правца Власеница - Нова Касаба - Дрињача - Зворник.

Претходног дана, због јачих снага непријатељеве главнине која се кретала том комуникацијом ка Зворнику, 19. бригада је била приморана да се повуче на линију Тиквар - Рашковићи - Дубница, где је и заноћила. Немачка 22. дивизија, пошто је успела да деблокира снаге 963. тврђавске бригаде у Власеници, заузела је и Касабу 24, а 26. јануара продрла до Арињаче.

Зато је 19. бригада добила задатак да из утврђене линије изврши покрет у правцу Нове Касабе, 24. јануара ујутру, како би спречила кретање непријатеља који је наступао ка Зворнику, комуникацијом Власеница - Милићи - Нова Касаба.

Аевтнаеста бригада је истог дана у 22.00 часова напала непријатеља који се налазио на правцу Муслимански Шкугрићи - Недељиште - А- Заликовик - Градина. Тежиште напада 1. батаљона, који се налазио на левом крилу бригаде, била је Градина. Аруги батаљон је својим левим крилом обухватао Заклопачу, како би непријатељу пресекао одступницу, трећи је ударио правцем ка Вуковићима, док је 4. био у резерви бригаде.

¹⁸⁹⁾ Према књизи Ф. Аугуста фон Меча, »Die Geschichte der 22. Infanterie-Division 1939 - 1945«, Келн, 1952 (Историја 22. пешадијске дивизије) бројно стање на дан 15. јануара 1945. износило је 13.000 војника; Извор: Зборник НОР, том IV, књ. 32, док. 108.

Целог поподнева идућег дана вођене су оштре борбе, али је непријатељ био јак и до 13.00 часова 24. јануара заузео је Нову Касабу, после претрпљених губитака на положају Глушац. Тиме је 19. бригада потиснута на леву обалу Церског потока, са главнином на церској просторији. У току ноћи непријатељ је овладао положајима до леве обале реке Краварица, гдје је одбачена и 18. бригада, која је, међутим, успела 25. јануара у 07.30 часова да одбије други непријатељев напад, да га потисне и том приликом убије преко 50 војника.

У долини ДРИНЕ (25. јануар - 17. фебруар)

С обзиром на даље надирање далеко јачег противника, који је заноћио на линији с. Рајићи - Глушац - Бишина, константовано је да је »главни правац друмом Власеница - Дрињача био најслабије поседнут нашим снагама и да су зато ти почетни непријатељски успеси«.¹⁹⁰ Због тога је 19. и 18. бригади наређено да се оријентишу према том правцу удара и непријатељевог надирања, где га треба, по сваку цену, зауставити. Истог дана је и бригадама 45. дивизије наређено да изврше противнапад на непријатеља у сектору Власеница - Дрињача.

Двадесет и петог јануара непријатељ је, користећи предности у наоружању, успео да предњим деловима допре до Умца и Оштрог Врха, према реци Дрињачи.

Будући да је била потиснута од јачег непријатеља, 19. бригада се са положаја Тикварићи - Неђелиште - Рашковићи пребацила на положаје 18. бригаде, у јеку борбе њених батаљона на комуникацији Власеница - Нова Касаба. Тог пута 19. бригади је наређено да комуникацију затвара с обе стране, а не само с једне како је учињено претходног дана.

На шпици пробоја непријатеља у Нову Касабу нашао се 4. батаљон. Непријатељ се, наиме, 24. јануара у 13.00 часова зауставио на линији Нова Касаба и ту се одмах утврдио, али је око 22.00 часа извршио продор до реке Кравице, на западној страни Церског потока и око 24.00 часа одбацио снаге 19. бригаде са просторије Побуђе на десну обалу Кравице. На тој линији у напад је ушао 1. батаљон:

»Један аутоматичарски вод упао је изненада међу непријатељске војнике на мосту реке Кравице и нанео им губитке

¹⁹⁰⁾ Из извештаја штаба 14. корпуса од 24. јануара штабу 2. армије о ситуацији у источној Босни, Зборник НОР, том IV, књ. 32, док. 120.

од неколико мртвих војника. На овом сектору борба је вођена скоро целу ноћ, али нашим јединицама није успело овладати левом обалом Кравице, пошто је непријатељ брзо појачао своје предње делове. У току ноћи извршени су распореди и постављање јединице за одбрану на десној страни реке Кравице и левој страни Церског потока¹⁹¹⁾.

Идућег дана, 25. јануара, 19. бригада је већ посела леву обалу Церског потока и на к. 195. повезала се са 18. бригадом. Четврти батаљон је послат да осујети продор непријатељевих јединица ка Дрињачи, а 3. батаљон је одмах пребачен на линију Козјак (к. 654) - Обојник (к. 395) - Соколна.

Ујутру у 07.30 часова непријатељ је напао положај 25. дивизије. Први напад је одмах одбијен, а затим и следећи. После четвртог покушаја, осетивши јак отпор, непријатељ је довукао у појачање 1.000 војника на камионима, неколико топова и минобацача.

Поновни напад извршен је у 15.00 часова и то у три правца. Прва колона нападала је комуникацијом за Хан-Пијесак, друга за Тулбе и Текију, а трећа је оштрицу удара усмерила на к. 195, на којој се 19. бригада повезала са 18. бригадом. Упоредо са нападима својих колона, непријатељ је продирао и крилима. Потпомогнут артиљеријом, успео је да потисне батаљоне 18. бригаде, да допре до јужних обронака Дрињака и пред ноћ, 25. јануара, да стигне у висину Умац. У то време његова друга колона већ је доспела до Дрињаче.

Двадесет и шестог јануара непријатељ је наставио да напада положаје на левој обали Дрињаче, које су држале 18. и 20. бригада 45. дивизије, тако да је заобишао положаје које су држале 19. и 23. бригада 45. дивизије.

Та немачка ударна група била је намењена за бочно дејство на комуникацију Власеница - Нова Касаба. Прелаз преко Дрињаче извршен је под заштитом тенкова и тек тада су њихове прве јединице могле да заузму целу Дрињачу.

У следећа два дана, 27. и 28. јануара батаљони 19. бригаде водили су жестоке борбе са деловима немачке 22. дивизије, која је 29. јануара допрла у правцу Зворника до Јасенића (к. 689), надирући преко Лијешња. На простору од Нове Касабе до Умца налазила се велика колона камиона, у којој је, такође, било и коњских и воловских запрега, отетих од сељака. Колону су непрестано штмтили немачки тенкови.

⁹¹⁾ Из извештаја штаба 25. дивизије од 27. јануара штабу 14. корпуса НОВЈ о борбама на сектору Власеница - Дрињача; AVII, к. 1090, рег. бр. 16-4.

У зору 29. јануара непријатељ се налазио на линији село Мијатовићи - к. 722 - Студенци - дуж косе до Оштрог Брега - Оштри Брег. Први батаљон 19. бригаде добио је задатак да спречи даље надирање непријатеља у правцу Бевањске школе и дуж косе, до Дрињаче.

Борба је отпочела у 07.00 часова. Непријатељу је пошло за руком да се приближи, после чега су борци 1. батаљона отворили жестоку ватру, те се развила оштра борба. На појединим местима дошло је и до мешања наших и немачких војника, па је вођена борба прса у прса.

Непријатељу су пристизала појачања, те је успео да збаци неке делове 1. батаљона са положаја и заузме њихове ровове. Првом батаљону наређено је да се повуче на нове положаје, али је борбу са Немцима, који су и даље наступали, прихватио 2. батаљон 19. бригаде. Немачки војници су наишли на врло јак отпор, те како нису успели да овладају и тим положајем 19. бригаде, били су приморани да се повуку. Борба је прекинута око 14.00 часова.

Све док нису заустављени, Немци су наступали у три стрељачка строја. Погинуло је око 30 Немаца, а већи број рањен, а из 19. бригаде погинуло је 8 бораца, међу којима и комесар чете, помоћник комесара чете и два водника 2. батаљона. Рањених, контузованих и несталих било је око 40.

»За доручак смо добили по један кувани клип кукуруза. Нисмо честито ни јели, када је Најдан Динић - Сима, командант 1. батаљона наредио командиру наше, 1. чете, Јови, да хитно на положају сменимо наигу 3. чету, која се налазила у Бевању. Како сам познавао тај терен, јер сам претходног дана пролазио, командир ме одреди за водича чете. Ишли смо од Дрињаче према положају, неометани од Немаца, јер је падао изузетно густ снег.

Управо у тренутку када је наш командир завршио распоређивање борада на ивицу пута, неко од бораца опази како нам се приближава нека колона. Личило је на сенке; то су били немачки војници који су на себи имали беле кабанице.

Наш командир нам нареди да стрпљиво чекамо док се немачка колона приближи, а онда на његов знак, отпоче жестока паљба.

Немци су били на скијама; тада сам их први пут у животу видео, и брзо су се кретали. И било их је јако много, преко 800, а нас, у 1. чети, само 117. Просто су се сјуривали на нас. Но, тукли смо се два часа, а онда нам је наређено да се по-

вучемо повише села, на један ћувик. Како је време одмицало, обруч је постајао све ближи. Око 12.00 часова командир узе једну, а комесар чете Миодраг другу групу, покушавајући продор.

Наша прва група припреми бомбе, јурну на немачке војнике, те бацајући бомбе успесмо да се докопамо школе. Зграда је била од чврстог камена, те нас је доста добро штитила, све док Немци нису доукли минобацаче, који су нас омели да штитимо извлачење друге групе.

Школа се налазила на ивици букове шуме. Испред нас је био пропланак, а иза њега немачки војници. То нам је помогло да пружамо отпор до самог сумрака. У први мрак кренемо на јуриш из школе, те у шуму, па користећи дебела стабла, стално пуцајући, успемо да се пробијемо.

Снег је био веома дубок, те смо се кретали споро, носећи и рањеног комесара.

Тога дана смо имали доста губитака¹⁹²

У ноћи 29/30. јануара 2. батаљон 19. бригаде поново је поseo положаје Соколна, који је претходног дана изгубио.¹⁹³ Око 15.30 часова ојачана група немачких војника, наоружана аутоматским оружјем, и потпомогнута минобацачком ватром, успела је после једночасовне борбе да збаци са Соколне једну чету 2. батал>она. Тај положај морао се повратити, тако да су борци у току ноћи 30/31. јануара извршили још један напад.

У то време температуре су биле веома ниске, што се одразило на здравствено стање бораца:

У јутрошњем извештају штаб 19. бригаде нас извештава да до сада у бригади имају око 200 промрзлих војника, што лакше што теже озледе. Смрзавање је наступило због недостатка обуће и што јединице највећим делом проводе под ведрим небом¹⁹⁴

Почетком фебруара јединице НОВЈ налазиле су се у следећем распореду: 45. дивизија, без једне бригаде, на Озрену; 38. дивизија - у рејону Дрињаче; 27. дивизија - у покрету ка правцу Власеница - Шековићи - Цапарде, а 25. дивизија, која

¹⁹² Из казивања Радисава Аврамовића, курира 1. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

¹⁹³ Према дневнику мајора Бема делови немачке 22. пешадијске дивизије одбили су јак противнапад јединица НОВЈ, подржаван јаком митраљеском и бацачком ватром и артиљеријом са источне обале реке Дрине, у Дрињачи су демонтирали преко 400 мина; извор: Зборник НОР, том IV, књ. 32, док. 169.

¹⁹⁴ Из извештаја штаба 25. дивизије од 31. јануара штабу 14. корпуса НОВЈ о борбама на простору Дрињача - Бевање, Оп. цит.

је издржала главни терет борби са непријатељем код Власенице, на ширем простору око Дрињаче.

Првог фебруара долином Дрине пробијала се немачка оперативна групација.¹⁹⁵⁾

Непријатељ је чврсто држао положаје Миљановићи - Ново Село и североисточно од комуникације Дрињача - Зворник, према 19. бригади. Други и 3. батаљон, у садејству са 24. српском бригадом 45. дивизије, напали су непријатеља на положају Бевањска школа - Јасеник - к. 689 - Сеоце.

Напад који су извеле наше јединице био је жесток, тако да је непријатељ, већ у првом налету, био избачен из утврђених ровова и притеран до села Бевање. Око 13.00 часова покушавао је да се среди и пружио жесток отпор, тако да наше јединице тога дана ипак нису у потпуности извршиле задатак и протерале непријатеља из Бевања, односно из његових утврђених линија.

Око 16.00 часова непријатељ је предузео јак противнапад на 3. батаљон, али како су се борци чврсто држали није успео да их потисне. Борба је непрекидно трајала до 23.00 часова.

У току те борбе непријатељ је имао 5 мртвих и 7 рањених, а 3. батаљон 3 мртва борца и 13 рањених.

»Ми смо на положају, наредба: 'Јуриш!' Трчимо, пуцамо, вичемо 'Урааа', а Брана Банкеров - 'На Берлин'!

Брана је тешко рањен у јуришу и касније је умро.

Ту, поред села Глоди, сахрањена су наша два борца: Таса Банковић и Светомир Борђевић.

Јуришали смо и без команде и опијени борбом, гледајући Немце како беже, нисмо марили за наше животе!«¹⁹⁶⁾

Другог фебруара 2. и 3. батаљон чврсто су држали положаје Глођанско брдо (к. 452) - Дуги Део - Обојник - Соколна - Козјак (к. 654), док су 1. и 4. батаљон извршили покрет и запосели нови положај: Дуги Део - Православна Каменица. Непријатељ је, према фронту 19. бригаде, био утврђен на положају: Миљановићи (к. 527) - Јасенић (к. 689) - Горње Бевање - Ново Село.

Борба је почела у 08.00 часова. У напад су истовремено кренула сва четири батаљона. Борба се све више развијала тако да је 3. баталтон нагмао непријатеља у одступању са ир-¹⁹⁵⁾ Ову групацију су чинили: 22. немачка дивизија са 10.000 војника; 963. тврђавска бригада са око 4.000 и два тврђавска батаљона - 1004. и 1005, са 1.000 војника, односно укупно око 15.000 војника.

¹⁹⁶⁾ Из казивања Љубомира Митровића, борца минобачачке чете 3. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

вих положаја и успео да допре до северне стране села Бевање. Ту је наишао на изузетно јак отпор немачких војника, тако да није успео да заузме село. Око 10.00 часова непријатељу је дошло појачање, па се 3. батаљон морао повући.

Око 11.00 часова 2. и 3. батаљон поново крећу у противнапад, избацују непријатеља са његовог положаја, те поново долазе до северне стране Бевања. Борци 2. батаљона успевају да у брзом налету натерају Немце у панично бекство из села Сеоце, у које одмах улазе први делови батаљона.

Борба постаје све жешћа. Непријатељу поново долази појачање из резерве, те покушава да поврати изгубљене положаје. Упркос неколико противнапада, то му не полази за руком, па одустаје око 22.00 часова.

Био је то тежак дан за 19. бригаду: имала је 30 мртвих и 56 рањених, док је непријатељ имао 56 убијених и 77 рањених и заробљених. Бригада је успела да задобије велики ратни плен у оружју, муницији и опреми.

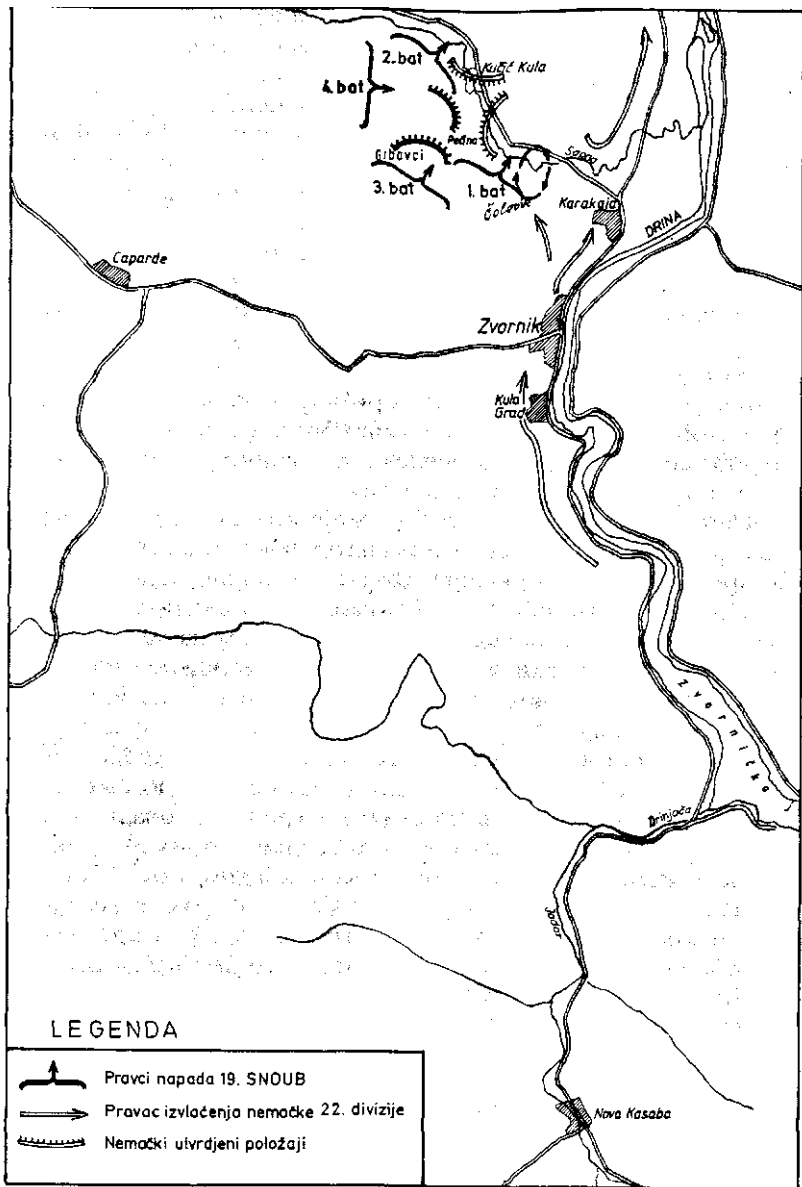
»Наш 4. батаљон напада положаје код Горњих Бевања. У првом јуришу рањени су и командир и комесар 1. чете. Командир Милош трпи болове док га превијају, али остаје са нама. Био сам крај Радомира Стојановића, политичког делегата вода, када ми је наредио да боље хватам заклоне. Тад га је покосио митраљески рафал. Серафим Милошевић из Нереснице крај Кучева и водник Драгомир Борђевић из Крушевца успели су да тешко рањеног Алексу Филиповића сакрију иза једне букве, али чим су се помолили, и њих је покосио рафал.

И ја сам рањен у тој борби, на два места. Био сам, међутим, лакши рањеник и те ноћи су ме транспортовали за болницу, у Тузлу. Но, моје срце је остало крај мртвих другова!«¹⁹⁷⁾

»На сектору Бевање - Лијешња, на једној коти, беше се утврдила једна већа група Немаца. Са заузете коте Немци су пратили кретања наших колона. Стога су њихова артиљерија и минобацачи били веома активни на овом борбеном сектору. Требало је, дакле, по сваку цену заузети означени положај. Заузимањем тога положаја би се побољшале наше позиције и отклонила опасност од дејства њихове артиљерије и минобацача...

Нашу извиђачку групу при штабу 19. бригаде предводи плавокоси младић, препланула лица, потпоручник Драго Белајац, помоћник обавештајног официра у дентру, стари борац у кога сви наши имају неограничено поверење.

¹⁹⁷⁾ Из ка.ш.а. Стојадина Јевремовића, борца 1. чете 4. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

Raspored i pravci napada kod Zvornika; 4. februar 1945.

Опрезно, корак по корак, приближавао се наш извиђачки вод запоседнутој коси од стране Немаца. Вештим маневрисањем приближавао се Белајац са својим извиђачима непријатељу.. • Ено! Већ се назире утврђени положаји Немаца. Још неколико корака - напред. Спремни за ватру... Тренутак касније треште пушке и аутомати.

Немци су били изненађени и збуњени... Друг Белајац је то искористио. Искочивши први из свог заклона са пикавцем у девој и припремљеном бомбом у десној руци, командовао је: 'Јуриш, другови!' Летео је према Немцима. За њим је јурио Боле, а за овим друг Иван из обавештајног центра 3. батаљона, а за овима остали...

Громогласно 'Ураааа' разлегло се и мешало са штектањем митраљеза и пикаваца. Немци су примили борбу. Бомбе наших извиђача су праштале правећи панику, погађајући циљеве... Ућуткали смо им 'шарца' после прве бачене бомбе. То моћно оружје престало је да делује. 'Шарца' су прекрила два тела у белим плаштovima, погођена нашим бомбама. Експлозија за експлозијом. Наше убојно 'Ураааа' улило је страх непријатељу. Немачки официр, штурмфирер, тешко је рањен. Међу Немцима влада паника. Њихова одбрамбена линија се повија и... одступају. Они беже! Смешно се претурају тела у белим плаштovima, погођена зрнима нашег оружја.

'Урааа!' 'Урааа!' разлеже се ратни поклич из грла младих извиђача... Немци падају, беже... Најзад су разбијени!»¹⁹⁸⁾

»Када смо пришли немачким положајима развила се жестока борба. Наш пушкомитраљезац Веселин Пауновић Васа, који је обично отварао ватру из стојећег положаја, погинуо је онако усправан, раскречен. Момчила Предића је метак погодио директно у уста, док је јуришао... А, пре напада, у ранац је сложио нову преобуку, коју му је отац неколико дана раније донео, пошто је и он препешачио Србију и источну Босну. Нишлија Драгић Мицић стигао је да Немцима опсује мајку, пре него што је хитнуо бомбу у један заклон, у коме је било 3-4 војника... Тешко рањеног заменика командира чете, Виту, из Шиљеговаца једва смо извукли из борбе, иако нам је стално говорио да га оставимо... «⁹⁾

Трећег фебруара из Бијељине је кренула 17. источнoбoсанска дивизија да запоседне положаје Вијенац - Челопек,

198) чланка »Другови, јесте ли спремни«, аутора Драгутина Кнежевића, лист »Борац« бр. 1; фебруар 1945, AVII Шк. 58, рег. бр. 1/4.

199) Из казивања Војислава Јонкића, борца 3. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

које је до њеног доласка требало да држи 25. дивизија. Покрет је био у складу са идејом да се у нове битке уводе свеже снаге, по могућству ближе Зворнику, тако да је 19. бригади наређено да запоседне просторију Баљковица - Међеђа - Муслимански Незук. Ту је дошла и 18. бригада, па су заједно добиле и сектор извиђања у границама: северно од комуникације Зворник - Тузла; западно линија Осмаци - Заклопача - Жепа; јужно и источно река Дрина, низводно од Жепе до Зворника.

Будући да је непријатељ избио на сектор Кула - Маричићи - Снагово и у град Зворник, све јединице извршиле су покрет, тако да се 3. фебруара и 19. бригада нашла на новим положајима: први батаљон у селу Кукољ; 2. на просторији Читлук-Виноград; 3. батаљон у Ређичима, а 4. у Месићима. Сви батаљони припремали су се за даљи покрет.

Четвртог фебруара непријатељ је покушавао да с једном десантном групом пређе Дрину код Дрињаче. Како није испољавао друге намере, 19. бригада је од 04.00 до 15.00 часова извршила покрет и разместила се на нове положаје: 1. батаљон у селу Међеђа; 2. у селу Горња Баљковица; 3. у Поточанима, а 4. батаљон у Муслиманском Незуку. Недалеко од Баљковице, у засеоку Брдо, налазили су се интендант и санинитет 19. бригаде.

Непријатељ је отпочео да се сређује и припрема за развијање даљих операција, будући да је остварио двоструки циљ: извлачење из Дрињаче и пробијање до Зворника. У исто време отпочео је с поправљањем комуникација које воде десном обалом Дрине, од Дрињаче до Зворника, ради безбеднијег пребацавања својих колона за снабдевање. Даљи покрет могао је да изврши из Зворника, према Бијељини или Тузли.

С обзиром на овакву ситуацију штаб 14. корпуса НОВЈ планирао је битку у којој ће учествовати две групе: 17. и 25. дивизија, као прва, за ангажовање на правцу Зворник - Бијељина, и 38. и 27. дивизија, као друга група, за правац према Тузли. Задатак обе групе, премда је касније дошло до промена у њиховим саставима, био је да повезаним и офанзивним дејствима униште челну групу непријатеља при његовом покушају да се пробије из Зворника. С обзиром на карактер дејства и плана, непријатељ је намеравао да наметне и дефанзивна дејства, тј. одбрану, па је и бригадама наређено да утврде своје положаје, а посебно сектор Челопек - Грбавци.

На том положају прва се развила 19. бригада, а затим 18, док је 16. била у дивизијској резерви.

У борбама код Нове Касабе борци 19. бригаде заробили су већи број непријатељских војника међу којима је био и један офидир. За њега је штаб 14. корпуса НОВЈ 3. и 4. фебруара више пута ургирао код штаба 25. дивизије и 19. бригаде,²⁰⁰ јер је код заробљених и убијених немачких официра на путу Хан-Пијесак - Власеница пронађена, поред осталог, и наредба за покрет немачке 22. и 181. пешадијске дивизије.

Петог фебруара²⁰¹ није било борби, па су све јединице 19. бригаде биле на истим положајима. Борци су искористили предах да чисте оружје и орућа и да се припреме за наредне окршаје.

Шестог фебруара немачка 22. дивизија и 963. тврђавска бригада држале су линију Зворник - Маричићи - Добра Вода - Шабићи - Православна Каменица - Веоче - Миљановићи и даље дуж комуникације од Дрињаче ка Власеници. У току дана, преко Власенице, у правцу Дрињаче, извршен је покрет око 200 немачких камиона. Своје снаге сконцентрисао је на просторији Кула Град - Марчићи - Добра Вода - Млањевац. Осамнаеста и 16. бригада добиле су задатак да затворе правац Зворник - Козлук, односно Зворник - село Грбавци и међупростор између Змајевца и Вратоломца. С обзиром на предстојећи напад непријатеља, који се очекивао идућег дана, 7. фебруара, 19. бригади је наређено:

»Пошто се П.4 (19. бригада, п.а.) одморилa, то исту употребите као непосредну резерву П.1 (25. дивизија, п.а.) у току извршавања задатака!«²⁰²

У току дана, 6. фебруара, непријатељ је минобацачком и артиљеријском ватром тукао положаје 25. дивизије. Штаб дивизије није знао да ли је 19. бригада стигла на просторију Балковица - Мећења - Муслимански Незук:

»До сада још нисмо примили извјештај и нисмо сигурни да је избила на напред наведену просторију, али до сада је могла избити!«²⁰³

Међутим, све јединице 19. бригаде су још два дана раније, 4. фебруара, биле на номенутој просторији. У току ноћи 5/6.

200) »Најхитније нам пошаљите заробљеног немачког официра, најхитније (курзивом, п.а) уколико то већ нисте учинили!«, АVII к. 1089, рег. бр. 45/1; »Наредите П.4. да пошаље заробљеног Немца!« Оп. цит, рег. бр. 24/4.

201) Тога дана је 25. дивизија стављена под команду 2. армије, а идућег дана, 6. фебруара, претпочињена је 3. корпусу НОВЈ.

202) Из наређења штаба 2. армије, од 6. фебруара, штабу 25. дивизије о затварању правца Зворник - Козлук, Зборник НОР, том IV, књ. 33, док. 38.

203) Детаљније о овоме видети извештај штаба 25. дивизије, од 6. фебруара, штабу 2. армије о ситуацији на сектору Зворник-Козлук; Оп. цит. док. 39.

фeбруара одржан је састанак са свим члановима штаба, на коме је указана потреба да јединице буду што боље припремљене за наредне борбе.

До 7. фебруара у Власеницу је стигла и немачка 181. дивизија, која се надовезала на задње делове 22. дивизије. Све три бригаде, 19, 18. и 16, добиле су задатак да изведу противудар и поседну положај Крш - Челопек - Тршић.

Док се 16. бригада 7. фебруара утврђивала на својим положајима северно од Челопека и јужно од села Тршић, непријатељ је у 07.00 часова ујутро напао 18. бригаду и овладао положајем Стан - Липовци. За то време на фронту 19. бригаде владало је затишје. Командни састав је то искористио да са интендантским и санитетским органима и референтима, којима је такође скренута пажња на потребне припреме у наредном периоду, одржи састанке.

Инжињеријски батаљон дивизије, који се налазио при 16. бригади, тога дана је упућен у 19. бригаду. Под контролом бригаде биле су телефонске везе између бригада, постављени су осматрачи, који су уједно вршили и коректуру артиљеријске ватре, а предузете су и остале мере обезбеђења.

Како је задатак 19. бригаде био да спречи даљи продор непријатеља ка Бијељини, то су се батаљони надовезали на десно крило 16. бригаде, постављене на линији: Беглуци - к. 134 - Челопек, односно на правцу Печина - Грбавци. Обе бригаде морале су да пруже енергичан отпор и не дозволе непријатељу продор на север на њиховом делу фронта.

Непријатељ се тада нашао у врло неповољном положају, па је нашим јединицама наређено да изврше општи напад ноћу 8/9. фебруара на немачке снаге код Зворника. До тада је и 19. бригада морала да буде потпуно спремна, односно да батаљони заузму полазне положаје, а затим да изврше пробој фронта на одсеку између река Јошанице и Каменице, приликом чега је требало непријатеља развојити на пола.

Све три бригаде 25. дивизије и три бригаде 38. дивизије налазиле су се у групи за напад и требало је да садејствују групи бригада која ће извршити пробој 9. фебруара, у 03.00 часова.

Осмог фебруара 19. бригада извршила је покрет и заузела следеће положаје: 1. батаљон на к. 495; 2. у Китовници, где се налазио као бригадна резерва; 3. батаљон на сектору Грбавци - Бирилово Брдо, а 4. на положају Мракодо - Кучић-Кула, ради напада уколико би непријатељ покушао да надире на север.

Испред положаја 19. бригаде непријатељ је држао положаје: Глумине - Хоџићи - к. 167 - Јардан и Јовичић, тежећи да се пробију ка Козлуку. Због тога је штаб 25. дивизије издао наређење:

»П.4. У току ноћи извршити напад на непријатеља, на линији: Вјенацац (кота 496) - Бирилово Брдо (к. 323) и по сваку цену одбацити непријатеља у правцу Хаџићи - Јардан. По одбацивању непријатеља посетити линију положаја к. 248 - Бирилово Брдо (к. 323) и чврсто се повезати са десним крилом П.2, код тригонометријске тачке 245. На овој линији имати главнину својих снага, а на линији Вјенацац - Кучић Кула, образовати прихватни положај. На овој линији положаја (П.2 и П.4) дати одсудну одбрану!²⁰⁴⁾

Непосредно по заузимању положаја, 8. фебруара, нешто пре 08.00 часова, непријатељ је напао на положаје 3. батаљона, али је одмах био одбијен.

Око 17.00 часова непријатељ је ојачан и поново је извршио удар, нападајући из три правца. Пошло му је за руком да потисне борце 3. батаљона, који су одступали до линије Нирилово Брдо - Вјенацац, где су успели да се задрже до 23.00 часа, а затим су принуђени да се поново повуку јер је непријатељ увео снаге из резерве.

У току борбе, у 21.00 часа командант 19. бригаде добио је наређење да бригаду утврди на положају и после артиљеријске припреме да нападне правцем Вјенацац - Грбавци - Глумине.

С намером да поврати изгубљени положај, у борбу је уведен 1. батаљон, који се сударио прса у прса са бројним непријатељем, али без већег успеха. Борци 2. батаљона морали су да се повуку на положај Вјенацац - Китовница (к. 399).

Борци 1. батаљона нашли су се у тешком искушењу и то им је била једна од најтежих битака. У окршају је погинуо 21 борац, а 39 је било рањено. И непријатељ је имао велике губитке: 38 мртвих и 51 рањеног војника.

У тој борби погинуо је и Најдан Динић Сима, командант батаљона, омиљени и драг руководиоца, кога су борци ценили због многих квалитета:

»На неколико километара од Зворника, на косу Ршрилово Брдо изнад села Грабовац, Немци су избили 7. фебруара. Ту

²⁰⁴⁾ Из наређења штаба 25. дивизије штабовима 19, 16. и 18. бригаде од 8. фебруара 1945. у 19.30 часова, ради онемогућавања непријатељевог продора; АВП к. 1090, рег. бр. 48-1/1.

косу - чуку запосели су 1. и 3. омладински батаљон. Борбе су вођене целе ноћи. Неколико пута коса је прелазила из руке у руку. АРУ[†] Милутин Ристић се са штабом наше бригаде налазио са северне стране косе, испод једне стене, у непосредној близини положаја.

У зору, 8. фебруара, рано, пошто сам био курир, отрчим до друга Најдана Динића, команданта 1. батаљона да му однесем наређење штаба 19. бригаде, да његов батаљон одмах нападне непријатеља. Слично наређење однели су и курири 3. батаљону.

Друг Сима прочита наређење, окупи нас курире и извиђаче - било нас је укупно седам - па кренусмо уз положај на запад. Између наших бораца и немачких војника није било више од 200 метара. Свуда око нас су фијукали меци. Командант нам нареди да будемо опрезни, да пузимо и користимо заклоне.

Нисмо ишли ни 300 метара низ косу када из једног грма одјекну рафал из митраљеза. Нашег команданта погоди у груди. ..

Био сам претпоследњи у колони. Сви смо отворили јаку ватру у правцу митраљеског гнезда, како би нашег команданта извукли. Надали смо се да је само рањен... «²⁰⁵⁾

У 21.00 часова 8. фебруара, будући да је силаина непријатеља на 19, 16. и 18. бригаду била изузетно јака, штаб 25. дивизије²⁰⁶⁾ наредио је општи и енергичан напад на бочно обезбеђење немачке 22. пешадијске дивизије на простору Вјенацац - Бирилово Брдо у 03.00 часа 9. фебруара. У наредби је било прецизирано и садејство са артиљеријом:

»Заузета места означавати паљењем мањих ватри и линија наших предњих делова. Ово из разлога, како би наша артиљерија могла садејствовати успешно!«²⁰⁷⁾

У зору 9. фебруара 19. бригада налазила се на положају Кучић-Кула - Мракодо - западно од Вјенацаца, према Китовници (к. 399) - југоисточно од Китовнице, према Грбавцима. Задатак је био да не допусте непријатељу да овлада нашим положајем и да се пробије на север.

»Напад је отпочео у 5. ч. али није успео и непријатељ је извршио противнапад у 6. ч- тако да му је пошло за руком да
205) Из казивања Радисава Аврамовића, курира 1. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

206) Хада је 25. дивизија садејствовала јединицама Јужне оперативне групе на сектору Јардан - Вјенацац, до Дрињаче.

207) Avil к. 1090, рег. бр. 49-1.

одбаци наше јединице на полазне положаје, а затим да овлада положајима задњих коса Вјеначца. Наше јединице заузеле су нове положаје и то: северно од Вјеначца безимене косе, источно од коте 399, к. 399, с. Китовница, а јединице 74²⁰⁸⁾ остала на положају Кучић Кула - Мракодо. У току дана непријатељ је још три пута покушао напад, али сва три пута без успеха, јер су наше јединице задржале своје положаје. Борба је завршена у 13. ч. Наши губици: 3 мртва и 13 рањених. У материјалу није било губитака. Непријатељски губици: 9 мртвих и 17 рањених!²⁰⁹⁾

Непријатељ је успео да се у току дна пробије јачим снагама са сектора Зворник у правцу Челопека и предњим деловима да избије до Козлука, док су се његови заштитнички делови још увек налазили код Нове Касабе. Покушај да се деловима снаге пребаца код Дрињаче на леву обалу Дрине, у Србију, није му успео. Током борби стално је трпео губитке. Будући да су наше јединице заузеле Власеницу, непријатељ је био одсечен од својих позадинских јединица и других делова према Хан Пијеску.

Зато су 19, 16. и 18. бригада добиле задатак да ликвидирају непријатеља на сектору Вјеначац - Нирилово Брдо - Кучић-Кула, а затим све снаге да усмере према Челопеку.

Свим јединицама је наређено како да поступе приликом садејства са Ваздухопловством НОВЈ:

»За везу са авијацијом приликом наиласка наших авиона постављати црвено платно!²¹⁰⁾

Десетог фебруара до 11.25 часова на положајима 19. бригаде није било већих акција, сем местимичног пушкарања, а тада је штаб добио наређење да изврши напад са 3 батаљона:

»74. има ликвидирати непријатеља на к. 215. са правца Кучић Кула п пзвршити продор у правцу Јардан, са задатком 208) 4 батаљон 19. бригаде.

²⁰⁹⁾ Из извештаја штаба 25. дивизије од 15. фебруара 1945. о борбама у првој половини фебруара на сектору Зворник - Козлук, Зборник НОР, том IV, књ. 33, док. 84;

Командант 19. бригаде сматра да је обострано било далеко више губитака него што је приказано у документима (п.а).
210) у ваздухопловној подршци која је у I етапи пружана 2. ЈА, Ваздухопловство НОВЈ је од 31. јануара - 14. фебруара дејствовало по циљевима у региону: Власеница - Сребреница - Љубовија - Дрињача - Сопотник - Нова Касаба. У II етапи ваздухопловне подршке, од 14 - 18. фебруара Ваздухопловство НОВЈ је тукло циљеве по опкољеним немачким трупима у региону Ново Село - Зворник - Јардан - с. Челепек. Детаљније у књизи: »Ваздухопловство у стратегији НОР«, Београд 1986, чланак П. Пејчића »Ваздухопловна подршка јединицама Копнене војске и Ратне морнарице«, стр. 137 - 182.

ликвидације Јардана, избити на Чоловник гдје се утврдити. Једним батаљоном ликвидирати непријатеља на Вјеначацу и Бириловом Брду. Са једним батаљоном ликвидирати к. 323 - Хаџићи - Пећина и повезати се са 74. гдје ће добити даљни задатак са батаљоном 74. ради ликвидације Каракаје!»²¹¹⁾

По избијању на Вјеначац требало је, према уговореним знацима, запалити једну ватру; две - за Чоловник, а по заузимању Глумине - три, једну поред друге.

Почетак напада био је одређен за 22.00 часова:

»Знак за почетак напада неће се давати, већ све јединице нападе имају отпочети са нападом у напред назначено време!»²¹²⁾

У 22.00 часова 1. и 4. батаљон напали су непријатеља који је држао положаје Вјеначац (к. 495) - Бирилово Брдо (к. 323). Противник је, међутим, био наоружан извршним аутоматским оружјем и бранио се ручним бомбама и бацачима, тако да напад није успео. Борба је трајала до 05.00 часова 11. фебруара.

Одмах после сванућа непријатељ је поново кренуо у напад. У току дана три пута вршио је ударе и хтео је по сваку цену да се пробије ка Јањи. Међутим, сва три напада била су безуспешна.

Тек навече, око 22.00 часова, 19. бригада кренула је у напад једновремено. У првом јуришу заузети су немачки ровови према Бириловом Брду (к. 323):

»Непријатељ је покушао противнападом да их поврати, али без успеха. На осталим положајима вршени су само демонстративни напади на непријатеља. Борба је завршена на сектору напада наших јединица 12. о.м. у 8 ч. Наши губици: 16 мртвих, 39 рањених, 11 несталих. Од материјала 1 руски митраљез и 14 пушака. Непријатељски губици: 32 мртва и 54 рањена!»²¹³⁾

Како је непријатељ и на правцу Добој - Тузла концентрисао јаче снаге у рејону Грачаница и док су његови предњи делови у надирању ка Тузли избили на линију Петрово Село - Ораховица, 19, 16. и 18. бригади и бригадама 17. дивизије наређено је да затворе правац Зворник - Тузла. Био је то потез који би осујетио и одвратио напад немачких јединица²¹⁴⁾ од

21) AVII к. 1090, рег. бр. 44/1.

212) Ибид.

213) Оп. цит. извештај штаба 25. дивизије од 15. фебруара, док. 84.

214) То је била немачка 104. ловачка дивизија коју је штаб Групе армија »Е« употребио, како би олакшао неповољну ситуацију у којој се налазила 22. пешадијска дивизија. Детаљније о томе у Зборнику НОР, том IV, књ. 33, док. 64.

Добоја, преко Грачанице ка Тузли, односно преко Брчког и Бијељине ка Зворнику.

На зворничком фронту од 12.00 часова 11. фебруара наше јединице извршиле су пробој непријатеља и пресекле га на три групе, наносећи му велике губитке. Настављајући динамику борбе одлучено је да се предузме офанзивно дејство правдеом Тузла - Добој. Основни циљ био је да се уништи немачка групација у долини Спрече или одбаца на леву обалу реке Босне.

У току 12. фебруара заштитни делови 22. пешадијске дивизије налазили су се на линији Дувић - Млађевац и ужурбано се повлачили на север. У циљу предухитрења и осигурања, 19, 16. и 18. бригади наређено је да поседну положаје Мехмедићи - Стражбеница - Клиса.

На линију Гуштери - Ораховац - Стражбеница одмах су упућени 3. и 4. батаљон 19. бригаде. Они су већ до 10.00 часова, садејствујући са суседним јединицама, затворили те правце, и вршили притисак на непријатеља.

Тринаестог фебруара непријатељ је продро у Козлук и наставио с повлачењем на север, тако да је комплетна 25. дивизија добила задатак да се постави на просторији око друма Зворник - Цапарде - Мемићи - Крижевци, а да наредне ноћи, 13/14. фебруара, нападне на предње делове противника.

Шеснаестог фебруара на положају Глумине - Перуника 19, 16. и 18. бригада смениле су јединице 17. и 38. дивизије и отишле на сектор Тузле. Ту је 19. бригада провела десетак дана ради одмора, сређивања стања и извођења обуке.

У протеклим борбама 19. бригада је имала доста жртава, посебно међу командним кадром. Зато су 3. фебруара извршена нова постављења: поручник Милко Иконић, дотадашњи заменик команданта 2. батаљона, постављен је за команданта; Илија Штрабац, командир чете у 18. бригади, постављен је за заменика команданта 1. батаљона, а Милорад Тодоровић за заменика команданта 3. батаљона. Момчило Ступар одређен је за обавештајног официра 4. батаљона.

Пет дана касније, 8. фебруара, извршена су и друга постављења. За помоћника политичког комесара 4. батаљона одређен је Богдан Богдановић, а за политичког комесара и његовог заменика у санитетском батаљону одређени су Сима Михајловић, дотадашњи политички комесар чете ОЗН-е, односно Мирослав Милић. За обавештајног официра у 2. батаљону одређен је Јово Мандарић.

Одата су многа признања, а 10. фебруара, за залагање и пожртвованост бораца и руководиоца 19. српске бригаде у борбама око Власенице, »који су својом личном храброшћу и смелошћу много допринели уништавању непријатеља и ликвидацији појединих његових упоришта, за нарочиту храброст и пожртвовање«,²¹⁵⁾ похваљено је: из 1. батаљона - 10 бораца и руководиоца; из 3. батаљона - 13, а из 4. батаљона - 3, укупно 26 бораца.

После 40 дана тешких борби 19. српска бригада била је у рејону одмора. Сви батаљони били су распоређени у местима Орашје, Православни Славиновићи, Православни и Муслимански Чакаловићи и Пелемиш. Одмор је, међутим, искоришћен за наградњу војне и политичке обуке и наставе.

У оквиру војне обуке извођена је настава гађања, опис наоружања, пешадијски егзерцир, вежбе - вод, чета и батаљон у нападу и одбрани итд. Приштапске јединице извеле су и прва школска гађања.

»У свакој бригади изведена је по једна вежба чете у нападу и чете у одбрани, којој су присуствовали сви руководиоци од десетара, па закључно са Штабом бригаде... На овим вежбама увиделе су се све грешке и пропусти јединица и руководиоца које су прављене у последњим борбама на сектору Власеница - Зворник - Козлук. На заједничким критикама, а и конкретно на терену указано је на ове грешке и неправилности у борби, како и због чега оне долазе, те ће се овим и будућим вежбама учинити да борци и руководиоци стекну извесна војничка знања за бољи рад и командовање у борби!«²¹⁶⁾

На терену Симин-Хан, недалеко од Тузле, изведена је и показна вежба »Рад батаљона у одбрани«. Вежби су присуствовали сви војни руководиоци 19. бригаде, почев од командира чете, команданата батаљона, већине политичких руководиоца и команданата 19, 16. и 18. бригаде.

Две чете 19. бригаде демонстрирале су напад на један батаљон 16. бригаде, који је организовао одбрану. Вежба је изведена 27. фебруара, са почетком 09.30 часова, а динамика боја трајала је преко три часа. По завршетку вежбе извршена је анализа, већина присутних учествовала је у дискусији, кри-

²¹⁵⁾ Наредба бр. 21. штаба 25. српске дивизије од 10. фебруара 1945; AVII к. 1094, рег. бр. 3-1/3.

²¹⁶⁾ Из релације штаба 14. корпуса од 3. марта 1945. штабу 2. армије ЈА о дејствима у источној Босни у другој половини фебруара, Зборник НОР, том IV, кн>. 34. док. 7.

тиковала поједине тактичке радње и давала друге опаске. Сви су били задовољни јер су извучена драгоцене искуства.

Приликом обуке бораца организовани су различити курсеви. На курс за бацаче калибра од 50 до 82 мм, који је организован при штабу 14. корпуса, из сваког батаљона 19. бригаде, односно пратећих чета, упућено је по 8 слушалаца: један командир чете, један водник, двојица вођа одељења и три послужиоца бацача. Курс је трајао од 4 до 14. марта, а изведен је у скоро мирнодопским условима. Слушаоци су теоријске часове пратили у загрејаним собама, а спаваонице су биле под строгим хигијенском заштитом. Организована је и добра исхрана. Курс је завршило близу 200 слушалаца из разних јединица.

Одржавани су и многи двонедељни или краћи курсеви.

»Добили смо руске противавионске митраљезе, а мене, мој политички комесар одреди да с друговима идем на двонедељни курс за руковање најновијим наоружањем. Било ми је драго што и ја идем. У Лозници смо обучавани на противавионским митраљезима ДШК. Ми смо их од првог дана звали 'дешека'. Била су то страшна оруђа: када бљују ватру, хвата те језа.

Хтео сам да оправдам поверење, па сам обуку завршио успешно. Али, на крају, када сам с жудњом и поносно очекивао да се вратим међу моје, у 19. бригаду, наредише ми да се јавим Штабу 23. српске дивизије. У њој сам постао командир одељења и био млађи водник!«²¹⁷,

Један од главних проблема 25. дивизије, заправо свих бригада, била је опасна болест, пегави тифус:

»Постоји опасност да буду избачене наше поједине јединице из строја, а и цела дивизија. Избацивањем једне јединице из строја од обољења тифуса, значи ослабити нашу армију за дивизију или неку мању јединицу, а тиме непријатеља појачати за толико, значи продужити непријатељу време задржавања на нашој земљи, а тиме продужити непријатељу живот.

Сматрамо да је јасно и разумљиво сваком нашем борцу, сваком нашем руководиоцу какву опасност за нас и штетност представља тифус!«²¹⁸⁾

²¹⁷⁾ Из казивања Борислава Миливојевића, борца 1. чете 1. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

²¹⁸⁾ Из наређења штаба 25. дивизије од 28. фебруара штабовима 16, 18. и 19. бригаде и свим приштапским јединицама о мерама за сузбијање тифуса; AVII, к. 1092, рег. бр. 11/5.

»Нисмо имали уредну исхрану и слаба одећа, а посебно обућа, стално на положају, док су температуре биле испод нуле, а високи сметови снега ометали наше кретање, утицали су да су многи моји другови почели да побољевају. Једне ноћи, док сам био у рову и трудио се да осматрам непријатеља, осетим малаксалост. Имао сам 24 године, па на то нисам обраћао пажњу.

Али, у зору, добијем високу температуру. Десет наредних дана нисам могао ништа да једем. Личио сам на живи костур.

Моја 2. чета налазила се повише села Глоди. Другови се припремају за поседање положаја. Комесар наше чете, друг Марко, опази како посрћем и пошто је одмах схватио у каквом се положају налазим, рече ми да не идем на положај, већ да ће он о мени водити рачуна.

Нешто се у мени побунило против тога: пођем за друговима, а све пазим да ме комесар не опази, иако се налазио на челу колоне.

Газимо снег, а он дубок, посрћу моји другови, посрћем и ја и све мислим да бауљам по снегу. Ноге и руке ме не држе, не могу да се усправим. Ипак, чврсто држим пушку, она је мој спас.

Тако сам заостао. Другови су се изгубили у ноћи.

Бауљао сам још неко време, држећи се трагова, све док се трагови нису раздвојили. Пођем лево, јер на крају пропланка видим горе две ватре. Само да сам што пре и што ближе, да се огрејем.

Пузао сам и даље преко пропланка и чујем како штекћу митраљези. То се моја чета бије, помислих.

Све сам ближе ватри...

Сутрадан сам упућен у болницу, јер сам боловао од тифуса. Касније сам сазнао да су ме извиђачи 2. батаљона пронашли у јарку, у дубокој шуми. Био сам без свести. Комесар се врло изненадио када ме је видео, јер су ме извиђачи носили преко целог положаја до моје чете. Одмах је одредио једног мог земљака да ме пази и ложи ватру. Када је чета смењена на положају однели су ме доле, у село!«²¹⁹⁾

Да би очували војничку способност и борбену моћ јединице, свим бригаама наређена је општа акција сузбијања те заразне болести. Санитетски органи радили су непрекидно, а помагали су им сви војни и политички руководиоци, који су инсистирали да се спроведу све мере сузбијања тифуса.

²¹⁹⁾ *Или* казивања Војислава Вуковића, борца 2. чете 2. батаљона; изјава код аутора.

»Ачили су ме у Шапду, у војној болници. Два месеца сам лежао и гледао како крај мене умиру моји знани и незнани другови, младићи, од 19 и 23 године, а и старији.

Само једног дана умрло је више од 20 бораца.

У хошку моје собе умирао је један младић. Певао је: 'Ој, Мораво, моје село мало!' Тако је умро.

До њега је била једна другарица, борац. Била је без косе. Али, и она је певала и чинило ми се да је била срећна када је умрла.

Преживео сам. Али ме и сада, понекад ноћу, походе драги другови. Памтим и чувам њихове ликове... «²²⁰»

Да би спречили ширење пегавог тифуса организовано је и шишање до коже, а официрима коса је скраћивана на 4 цм. Највећи терет су поднели санитетски органи, који су даноноћно вршили тријажу бораца, одвајали болесне од здравих, објашњавали борцима потребу личне и опште хигијене, залагали се да се сва одела прокувавају, а посебну пажњу посветили су хигијени исхране и становања.

Првог марта је за референта санитета у 19. бригади постављен др Борђе Атлас, дотадашњи лекар бригаде, а за његовог заменика другарица Савета Крушчић.

И поред великих обавеза у спровођењу обуке, извођењу политичке наставе, борби за сузбијање тифуса, истовремено су предузете и мере учвршћивања свесне војне дисциплине. Још од првог дана доласка у рејон одмора, 18. фебруара, у свим батаљонима је прорађена наредба Врховног штаба НОВ и ПОЈ²²¹) о поздрављању, ословљавању, одевању, понашању и опхођењу бораца и руководилаца.

Четвртог марта наређен је покрет: 19. бригада била је борбено спремна, а њени борци жељни бојева.

ОСЛОБАБАЊЕ ГРАДАЧЦА И МОДРИЧЕ

(5-15. март 1945)

У другој половини фебруара, у време док се 19. српска бригада припремала за наредне окршаје, преполовљеној немачкој 22. пешадијској дивизији, која се кретала на просторији Власеница - Зворник - Козлук, пристигле су у помоћ снаге са сектора Брчко - Јања. Под притиском 2. пролетерске ди-

²²⁰> Из казивања Вељка Марјановића, борца 1. чете 4. батаљона; изјава код аутора.

²²¹) Наредба Врховног команданта садржи 22 тачке; AVII к. 1094, рег. бр. 5-4/3.

визије непријатељ је био приморан да се задржи на просторији Бијељина - Брчко - Јања.

У то време главнину непријатељских снага на сектору Грачаница - Градачац - Брчко чиниле су усташе,²²²⁾ четници²²³⁾ и зелени кадар. У Грачаницама се налазило и око 1.000 немачких војника, ојачаних артиљеријом. После ослобођења Грачанице Немци су се повукли за Добој, док су усташе и четници остали као предстражно обезбеђење и осигурање комуникације долином реке Босне, ради извлачења немачких јединица на север.²²⁴⁾

Од 15. до 28. фебруара 23. и 45. дивизија водиле су огорчене борбе, оријентишући правце својих напада ка Грачаницама, односно Озрену. Од 1. марта 23. дивизија дејствовала је према рекама Босни и Требави, а 45. дивизија, такође, према реци Босни, од долине Спрече према Добоју и на север. За ефикасније извођење дејства 23. дивизији били су претпочињени 2. артиљеријска бригада и један батаљон Инжињеријске бригаде, који је био на сектору Добој - Грачаница.

Ујутру, 5. марта борци и старешине 19. бригаде укрцали су се на воз у Симин-Хану и превезли се до села Добошница, да би заноћили на просторији Каменица - Доња Ораховица. Одмах по доласку на нову просторију бригади је издато наређење за покрет, 6. марта.

Покрет је отпочео у зору, правцем Грачаница - Сокол. После маршевања бригада је избила на линију Сокол - Цакуле - Биберово, где је са положаја сменила 14. српску бригаду 23. дивизије. Покрет је, наиме, и извршен ради те смене.

Током марша командант бригаде је предузео све мере заштите борбеног обезбеђења и осигурања јединице, а посебно мере предхохране против тифуса. Било је забрањено да се борци смештају у домове сељака уколико претходно није извршена дезинфекција и заједно ноћење бораца и становништва.

²²²⁾ То су биле усташко-домобранске јединице 12. хрватске дивизије, детаљније о томе видети Зборник НОР, том IV, књ. 34, док. 7. и 13.

²²³⁾ Још 1. марта четнички командант операције наредио је потчињеним јединицама предузимање мера за спречавање продора јединица НОВЈ ка Градачцу; Зборник НОР, том XIV, књ. 4, док. 159.

Трећег марта 1945. у Модричи су четници формирали Школу командоса, за обуку и извођење диверзантско-терористичких акција у Србији;

* оп. цит, док. 162.

За извођење једне од таквих акција, 3. марта у штабу Врховне четничке команде издата је објава капетану Бранку Гашпаревићу; оп. цит. док. 164.

²²⁴⁾ Мостобран на реци Сави, за снаге које се извлаче из долине Дрине у Брчко, браниле су 963. тврђавска бригада и 1004. и 1005. кажњенички батаљон, који су 13. марта отишли на сремски фронт.

»Већ десет дана из наше бригаде није упућен ниједан сумњив случај пегавца, мада је сада још месец март, у коме пегавца има максимум ширења. Зато се у нашим јединицама и даље пуше партизанска бурад, пумпе за запрашивање раде пуном паром, а босанске сеоске куће рибају се да их и њихове газде не могу познати.«²²⁵⁾

Предузете су многе безбедносне мере, у првом реду у вези примене нових назива и ознака јединица,²²⁶⁾ јер су борци све чешће на писмима упућеним кући стављали назив вода, чете, батаљона, бригаде и дивизије, па и место у коме се тренутно налазе.

Од 5. марта отпочела је и реорганизација позадинске службе у бригади. Сваки батаљон је, на основу наређења Команде позадине НОВЈ, требало да има посебан вод за позадинске службе, с официром на челу. Било је предвиђено да сваки вод има по два одељења: 1. за наоружање, муницију, експлозив и друге потребне материјале (бојна комора) и 2. за исхрану, одећу, обућу и све потребе за живот и рад људства и стоке (помоћна комора). Кухиње је требало концентрисати у батаљону, мада су током каснијих акција биле и по четама. Вод за позадинску службу снабдевен је колима и товарним коњима.

Седмог марта 19. бригада је после извршеног покрета посела положаје Мраморје (к. 646) - Присоје - Јовово брдо (к. 467) - к. 399 - Бук (к. 319).

Покрет је извршен у саставу задатака које је 25. дивизија добила ради концентрисања снага за напад на четничке јединице²²⁷⁾ у Требави и избијања на реку Босну. Трбало је брзо сломити непријатељево северно и јужно крило, а затим избити у долину реке Босне, како би се спречило бежање непријатеља на леву обалу. Задатак се морао извршити стезањем обруча око четника, уз истовремено привезивање усташких снага на сектору Добоја, да би се спречило њихово садејство.

²²⁵⁾ Из чланка »Како смо спроводили борбу против пегавца у нашој бригади«, лист »Борац«, бр. 2-3, од март-април 1945, стр. 18; АВИ Шк. 58, рег. бр. 2/4.

²²⁶⁾ Дотадашњи знаци и ознаке јединица, које су биле на употреби, у 28. и 45. дивизији били су изгубљени и допали непријатељу у руке. Детаљније о томе Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 3. и 5.

Од тог датума 19. бригада је добила ознаку J-6; 18 - J-5, а 16. бригада •М. Штаб 25. дивизије имао је ознаку J-3.

²²⁷⁾ То су биле четничке јединице из Србије и Црне Горе; детаљнији распоред четничких корпуса у Посавини и Требави видети Зборник НОР, том XIV, књ. 4, док. 159, 166. и 167.

Од формиране четири групе, централну су чиниле 19. и 18. бригада, једна противколска батерија и једна батерија тешких бацача 2. артиљеријске бригаде 23. дивизије. Командант те групе био је мајор Урош Кукољ, командант 25. дивизије:

»Задатак ове групе јесте са линије Студенац - Локва - Јахићи - Биберово Поље - Кереп кренути ноћу 8/9. о.м: дејство општим правцем Срнице - Јеловча Село - Плоча - Тадића-Брдо са првим циљем избијања на линију Градачац - Вида - Горње Кречане - Плоча - Липораван - Бајинац - Мраморје - Ковачева Коса. Даљњи циљ избијања на линију Толиса - Брекиње - Клупе - Зелињско Брдо - Јелик - Вис (566)«.²⁸⁸⁾

Осмог марта све јединице биле су на истим размештајним положајима, а фронт према Градачцу посело је око 1.100 зеленокадроваца и четника из Калабићевог, Рачићевог и Кесеровићевог корпуса. У току наредног дана 19. бригада је избила на положај Мраморје - Студенац - к. 639 - Осоје - к. 598 - Присоје - Самар - к. 455 - Сеперовић - Мујкић (к. 351) - Зелињски поток - к. 313.

Непосредно по доласку на ту просторију вођене су мање борбе са четницима и зеленокадровцима, који су се одмах повукли на линију к. 450 - Српска Зелина.

И сутрадан, 10. марта, вођена је борба са мањим групама четника, које нису омеле даље надирање 19. бригаде. У току борбе убијена су 4 четника, а 13 је рањено или заробљено, док је у бригади само 5 бораца било лакше рањено. Борци су запленили 1 пушкомитраљез »брно«, више пушака и доста муниције.

Истог дана наређен је напад на Градачац. Четничке снаге²²⁹⁾ налазиле су се на линији која од Добоја, преко Горње Палежнице, води до Градачца. Четници нису имали тешко наоружање, али су од Немаца били снабдевени довољним бројем аутоматског оружја. У Модричи су се налазиле и усташке јединице из 15. усташко-домобранске дивизије и један број зеленокадроваца.

Задатак за овај напад гласио је:

»19. српска бригада, са једним батаљоном извршиће напад правцем Плоча (к. 450) - Хумка (к. 381) и посести положаје

²²⁸⁾ Из заповести штаба 25. дивизије од 7. марта 1945. за напад на четничке јединице на Требави, Зборник, том XI, књ. 2, док. 4.

²²⁹⁾ »Наш батаљон броји 40 војника и тако исто и II батаљон. У нашој јединици влада заразна болест тифус. Четници су јако незадовољни јер увиђају куда их воде наши официри. Многи од наших војника би се предали. Многи наши војници су помрли у путу из Србије у Босну. Вашљивост, глад и друге беде прате стално наше јединице« - из саслушања заробљеног четника Михајла Симоновића; AVII к. 1090, рег. бр. 15/2.

на истој, добро се утврдити и повезујући се са јединицама 16. бригаде обезбеђује леви бок нападним снагама на Градачац. Са другим једним својим батаљоном извршиће продор правцем Петровац - Доња Крчевина и избити на линију Раскршће - к. 297. - к. 168. спуштајући се својим десним крилом на комуникацију Градачац - Скугрићи и са те стране са мањим снагама потпомоћи напад на с. Вида. Задатак овог батаљона јесте обезбедити нападне снаге од правца Скугрићи. Са трећим једним својим батаљоном врши напад на Градачац правцем Рамић - Горњи Лукавац - Градачац. Четврти свој један батаљон имати у резерви на просторији Доње Зелиње. Лево одржавати везу са 16. бригадом, а десно са 18. бригадом, на комуникацији Православне Срнице - Градачац».^{230>}

Почетак напада био је планиран 10. марта у 23.00 часа. После заузимања Градачца 19. бригада морала је да поседне линију Хумка - Вучјак (к. 210) - к. 138 - Кикић - Горња Мионица - к. 149.

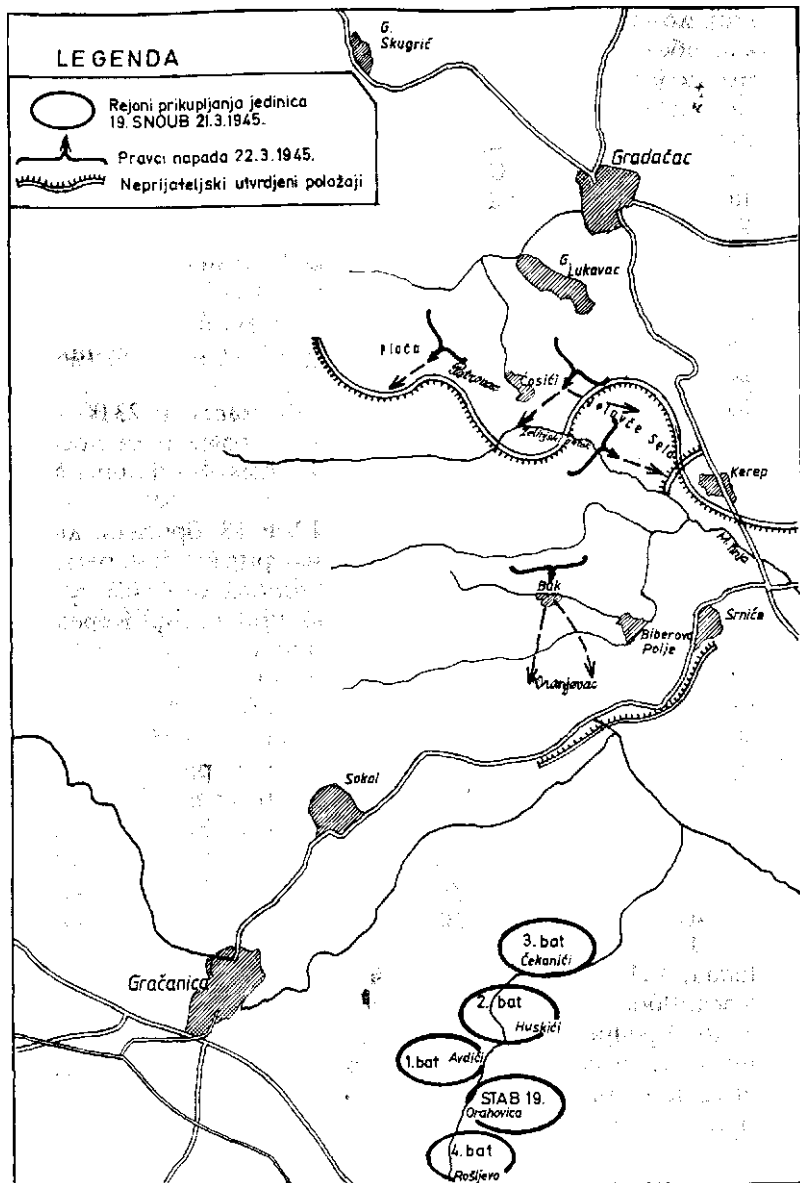
Напад на Градачац извршиле су 19. и 18. бригада, док је 16. обезбеђивала њихова дејства. Артиљеријску припрему извршила је батерија противтенковских топова, а затим су тукли бацачи, који су били распоређени на просторији Керепа. У Градачцу није било 1.100 четника, како се претпостављало, већ 2.000.²³¹⁾ Они су запосели линију Црно Брдо - Горњи Лукавац - Хумка (к. 288) - Крчевине - Турић (к. 159). Испред тих положаја налазили су се делови утврђени за обезбеђење. Намера непријатеља је била да те положаје задржи што дуже.

Како је био наређен енергичан напад и заузимање Градачца, а затим одбацивање противника на реку Босну, то је 19. бригада, која се налазила на главном правцу удара дивизије, оштро кренула у напад са полазних положаја. Циљ је био што пре пробити одбрану на комуникацији Градачац - Модрича и освојити Градачац, који је нападало лево крило бригаде.

Напад, међутим, није почео на време, већ сат касније, у 24.00 часа. Због слабе видљивости, облачног времена и многих природних препрека напад се, у почетку, одвијао спорије. На појединим местима непријатељ је пружао веома оштар отпор. Нарочито је била јака одбрана на к. 288. Хумка и у Горњем Лукавцу.

230) ЈЈ₃ заповести штаба 25. дивизије од 10. марта 1945. штабовима потчињених јединица за напад на Градачац, Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 7.

231) У операцијском извештају 25. дивизије за период 1 - 15. март у прегледу укупних резултата наводи се цифра од 4.000 четника; AVII, к. 271, рег. бр. 17-1/3.

Заузимање Модриче и напредовање до линије Симићи - Павловац - Ораховац 13. март 1945.

Предњи делови непријатеља били су брзо потиснути и он се око 08.00 часова налазио на линији: Црно Брдо - Доња Рајска - јужна ивица Горњег Лукавца. Око поднева заузета је друга линија, а у 14.00 часова наше снаге су избиле до линије Новалићи (к. 224) - Вида - Градачац - Горња Мионица.

Батаљони су, настављајући ударе, кренули у гоњење, све до заноћења.

Под ватром и сталним напредовањем у Градачац су, 11. марта око 14.00 часова, ушли предњи делови 19. и 18. бригаде. Град је био жестоко брањен.

Депешу о ослобађању Градачац штабу 16. бригаде послао је, 11. марта,²³²⁾ мајор Урош Кукољ, командант 25. дивизије: »Делови П.3 (19. бригада, п.а.) и П.4 (18. бригада, п.а.) ослободиле су Градачац данас у 14. часова. Градачац су бранила три четничка корпуса, потпомогнути зеленокадровцима.

П.4, са деловима П.3, продужиће напад на Модричу!²³³⁾

Главне снаге 19. бригаде тога дана, пред вече, наставиле су правцем Горњи Лукавац - Шкугрићи - Модрича, а један батаљон кретао се правцем Горње Зелиње - Брекиње - к. 455 - Симићи.

»Киша и блатна ноћ. У 3 часа пред зору батаљонски курир извештава: најхитније постројење пред штабом, биће покрет!

У миру и тишини наређење команданта је извршено за најкраће време. Водичи већ чекају. Правац је дат и дугачка колона нашег храброг 4. батаљона креће и вијуга кроз тамну и блатну ноћ.

- Куда? - пита један знатижељни друг.

- Не знам! - одговара један други.

Киша је престала. Мљацкање блата испод наших ногу једино нарушава мир беззвездане ноћне тишине. Избијамо на главни пут. Зора почиње да свиће. Светлост дана је све јаснија.

Знамо ли сада куда идемо? Да! Идемо за Модричу!²³⁴⁾

На бојишту је непријатељ оставио 20 мртвих, а део убијених одвукао је у позадину. У бригади је погинуло 5 бораца,

²³²⁾ У »Хронологији ослободилачке борбе народа Југославије, 1941-1945«, на стр. 1082. наводи се да је Градачац ослобођен 12. марта: »Јединице 25. дивизије 2. армије ЈА после једнодневне борбе одбациле су немачко-усташке снаге према Модричи и заузеле Градачац. Погинуло је 20, рањено 26 и заробљено 11 непријатељских војника. Губици 25. дивизије ЈА: 5 погинулих и 19 рањених«.

²³³⁾ АVII к. 1090, рег. бр. 1/1; П.2 - 16, П.3 - 18, П.4 - 19. бригада.

²³⁴⁾ рЈз чланка Драгољуба Митровића »Усташе у Гаревцу«, »Победа«, лист 4. батаљона 19. српске бригаде, стр. 3, АVII, Шк, 58, рег. бр. 47/4.

а 19 је било рањено. Заплењен је извештан број пушака, доста муниције и један пушкомитраљез.

У рано јутро 12. марта 1. и 4. батаљон 19. бригаде напали су у правцу села Скугрићи, које су заузели тек после јаке борбе, око 15.00 часова. Трећи батаљон је упао у Хумку и избио до села Павловац, а 2. батаљон је напао и заузео села Орашје и Толису.

Тринаестог марта, у зору, 1. батаљон је држао положаје од Орахове косе до Таревца, 2. даље до Виса (к. 341), а 3. батаљон је био на Павловцу (к. 267).

Батаљони су наставили да гоне четничке банде које су бежале, дајући тек незнатан отпор. Око 11.00 часова успели су да се концентришу и да аутоматском ватром поврате изгубљене положаје. Тек у блиској борби, којој је претходила ватра бацача, непријатељ је успео да овлада само положајем Вис (к. 237).

У борбама тог дана из 19. бригаде је погинуло 6 бораца, а исто толико било је рањено.

За даља дејства у сектору доњег тока реке Босне издата је директива 13. марта, по којој су 19, 16. и 18. бригада добиле задатак да избију на реку Босну и да држе линију од к. 400, преко Скока и Липика, до Дугих Њива (к. 618). Трећину снага 25. дивизија требало је да остави на просторији Модрича - Градачац, ради обезбеђења бока и позадине. Све бригаде требало је да се утврде на постигнутој линији и извићају фронт пред собом.

Напад на непријатеља извршен је у свануће. Непријатељ је био изненађен и потиснут, па је 19. бригада избила на линију Кожухе - Требовац - Стражице, при чему је »потпуно угрозила леви бок и позадину непријатеља и приморала га на повлачење са истурених и главних положаја (Дуге Њиве - Копривска - Требава)«!²³⁵

Дуге Њиве (триг. 618) - к. 540. и Нелије (к. 527) били су најбоље утврђени непријатељев одбрамбени положај, јер је триг. 618. најизразитији тактичко-топографски објекат на планини Требава. Ту су се целог јутра, водиле оштре борбе све док 19. бригада није предузела енергичан напад основним правцем Шкугрић - Модрича и око 10.00 часова 13. марта ослободила Модричу.²³⁶

²³⁵ Из операцијског извештаја штаба 25. дивизије 1-15. марта, AVII к. 271, рег. бр. 17-1/3.

²³⁶ У »Хронологији. . .«, на стр. 1082. и том приликом је наведен погрешан датум: »14. март: Делови 25. дивизије 2. армије ЈА одбацили немачко-усташке снаге према Бос. Шамцу и заузели Модричу«.

Батаљони 19. бригаде су, уз јаче осигурање са севера, наставили да гоне непријатеља, те су у силовитом јуришу избили на линију Висибаба - Пинца (к. 373) и опасно угрозили непријатељев бок и позадину. За време акције погинуло је 6 бораца, рањено 2 и 2 су нестала.

Дотадашње акције 19, 16. и 18. бригаде, после главног ударца задатког четницима, допринеле су остваривању крупног војног успеха, што је истакнуто у наређењу штаба 2. армије ЈА од 14. марта.²³⁷⁾ Штаб 2. армије одлучио је да услед опште ситуације на босанском бојишту за извесно време стабилизује фронт, изврши реорганизацију и пренаоружавање потчињених јединица, будући да су у то време вршене припреме за преустројавање формација пешадијске (стрељачке) дивизије типа IV А.

Три бригаде 25. дивизије биле су употребљене за активно дејство испред фронта, за изненадне нападе на најосетљивија места и правцима по непријатељу, нарочито преко Модриче у долини Босне и у Посавини, код Жабара и околине.

Четрнаестог марта, дан по ослобођењу Модриче, 19. бригади је наређено да поседне линију: Модрича - с. Живково Поље - комуникација Градачац - Босански Шамац и с. Округлицу, с тим што је једна чета 19. бригаде контролисала реку Босну од к. 120. Шестанеста бригада је дејствовала по комуникацији Бушлетић - Грачаница, док је једну чету одредила да контролише реку Босну, до к. 120. После подне сва четири батаљона 19. бригаде налазила су се на положају од Трамошнице до Пореврице, с једним батаљоном у селу Срнице, у бригадној резерви.

У петодневним борбама бригаде 25. дивизије ослободиле су Градачац, Модричу и преко 100 села и заселака. Обухватним маневром од Модриче према Добоју угрожен је непријатељски леви бок и позадина. То је проузроковало бекство непријатеља на леву обалу Босне, према Добоју.

Четрнаестог марта²³⁸⁾ 19. српска бригада наставила је гоњење непријатеља и чишћење заузетог терена. Четврти батаљон, који је био у резерви, извршио је покрет и током ноћи запосео положај Пашинац (к. 99) - к. 197. испред села Гар-

²³⁷⁾ Зборник НОР, том XI, књ. 2, док. 43.

²³⁸⁾ Тога дана је у извештају Главног стожера Министарства ОС НДХ о дејствима против јединица ЈА уписано:

»У подручје јужно Брчко окупљене су јаке непр. снаге. Очекује се нападај на ово мјесто. Градачац (10 км ј. Бос. Шамац) опкољен је од непријатеља«; Зборник НОР, том IV, књ. 34, док. 186.

вац, све до Босне. Батаљон је одмах добио задатак да врши осигурање десног бока бригаде од евентуалног напада усташа из Гаревца.

У току дана није дошло до борбе са непријатељем, јер се главнина четничких снага пребацила на леву обалу Босне, тако да су батаљони 19. бригаде запосели положаје: Копривна - Висибабе (к. 294) - Требава (к. 239) - Скок (к. 310) - игралиште од Липика. Штаб 19. бригаде налазио се у Модричи.

Петнаестог марта 4. батаљон је запосео део испред села Гаревад до реке Босне, 2. батаљон - од Потпоља до Мишића, а 1. је послат на линију Католичке Леденице - Шљоке (к. 98). Трећи батаљон је и даље задржан на Требави, настављајући да чисти терен од четника.

Пошто су претрпеле пораз, четничке снаге нису биле у стању да одмах консолидују своје редове. Међутим, на фронту 25. дивизије према Босанском Шамцу налазиле су се слабије усташке и четничке снаге, јачине око 1.000 војника, док је према Жабарима било око 1.500 Немаца, усташа, четника и белогардејаца. Те две групе, укупно око 2.500 војника, припремале су се за напад, како би олакшале критичну ситуацију у којој су се нашле разбијене снаге и делови који су пребегли на леву обалу Босне. Њихова интервенција је закаснила због силине удара и борбе коју су водиле 16. и 18. а посебно 19. бригада.

^ i s ЈУРИШИ НА ГАРЕВАЦ
(16. март - 12. април 1945) „ . *

Пошто је борба за чишћење Требаве успешно завршена, 16. и 18. бригада су по наређењу штаба 25. дивизије од 15. марта, пред вече, задржане на достигнутим положајима, а 19. бригада је хитно, са свим снагама, са дотадашњих положаја пребачена на линију Модрича - Скугрић, при чему се главним снагама оријентисала на правац Босански Шамац - Модрича. Заправо, 19. бригада је одмах заузела одређени положај и њена зона дејства простирала се од реке Босне до Округлића (к. 96).

Истог дана предузете су нове мере безбедности, те су измењене ознаке и називи јединица.²³⁹

239) Штаб 25. дивизије добио ознаку Е; 19. бригада - Р; 16 - Ш, а 18. бригада - К. До нових измена је дошло зато што су у међувремену ознаке биле изгубљене, а претпостављало се да је до њих, можда, дошао и непријатељ.

На фронту 19. бригаде, која се утврдила на линији к. 107 - Пашинац - к. 99 - Потпоље - к. 103 - Мишићи - к. 98 - Католичке Леденице - Шљоке - к. 89, непријатељ јачине преко 800 усташа, четника и зеленокадроваца налазио се у Милошевду, Гаревцу и Чардаку и око друма према Слатини. У близини биле су размештене и друге непријатељеве снаге. Његова главна упоришта: Гаревац - Чардак - Корница - Кладари и Милошевац била су снажна отпорна тачка предстражарског положаја Босанског Шамца. Ликвидацијом тог непријатељевог упоришта нашим јединицама ослободио се пролаз ка Босанском Шамцу, а истовремено угрозио бок непријатељевим снагама на положају Жабари - Орашје.

На левој обали реке Босне, на просторији села Јакеш, у исто време налазила се мања група људства на силу мобилисаног у непријатељеве родове. Четници су се утврдили у селу Милошевац, а очекивало се да се могу ликвидирати у једном нападу. Тиме би се угрозио непријатељ на линији Царевац - Чардак. Око 1.000 усташа држало је комуникацију Брчко - Орашје, а на сектору Брчког било је око 3.000 Немаца из 22. пешадијске дивизије. У околини је било и других непријатељевих снага.

С обзиром на предстојећи задатак чишћења територије Посавине од непријатељевих банди, 19. бригади је наређено да обухватним ударом са источне стране очисти територију села Гаревац - Чардак - Кладари - Милошевац - Корница и да избије на линију Милошевац - Слатина:

»Напад мора бити брз, одлучан и са највећом жестином удара и концентрације ватре из свих врста расположивог оружја и оруђа!«²⁴⁰

У току поподнева, поступајући по наређењу, батаљони 19. бригаде напали су непријатеља, али су били одбијени. Око 13.00 часова непријатељ је далеко јачим снагама узвратио по целом фронту и успео да потисне наше делове са линије Леденице - Бјелевина. Противнападом је 19. бригада успела да до 19.00 часова потисне непријатеља и врати га на првобитне положаје.

Три часа касније непријатељ је изненада предузео напад на лево крило 19. бригаде, чему је претходила јака ватра из аутоматског оружја и минобацача.

²⁴⁰⁾ Из заповести штаба 25. дивизије штабовима потчињених јединица од 17. марта 1945. за напад на четничке јединице северно од Градачца. Цитирана реченица дата је у курзиву, чиме је наглашен значај задатка који је добила 19. бригада; AVII к. 1090, рег. бр. 26-1/2.

Иако су га стражари благовремено открили, користећи ноћ, непријатељ је успео да се привуче до јуришног одстојања. Свим стражарима и стражарским одељењима било је наређено да се повуку до линије мртвб страже, на којој су борци стрпљиво очекивали прве редове непријатељских војника, све до 50 метара одстојања. Тада су изненадном и снажном ватром унели забуну у противничке редове и успели да зауставе и потерају непријатеља до ранијих положаја.

Седамнаестог марта у 19. бригади је погинуло 5 бораца, 10 је било рањено, а код непријатеља 30 рањених и 17 погинулих.

Идућег дана борци су чврсто држали своје положаје. Напад на целом фронту почео је у 05.00 часова, како би се заузео Гаревад, Кладари, Милошевац, Чардак и Корница.

У операцијском извештају штаба 19. бригаде за 18. март 1945. записано је следеће:

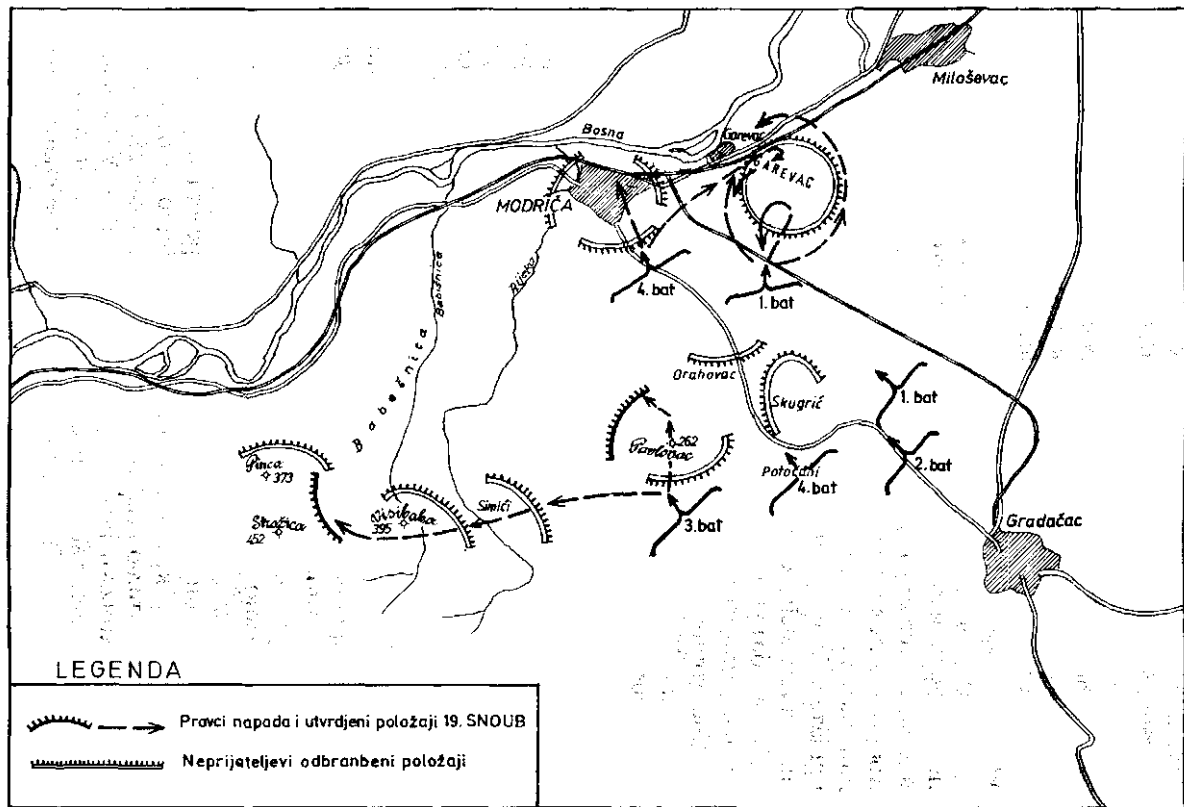
»Свим јединицама издато наређење да се изврши општи напад на непријатеља, са задатком да се непријатељ протера и овлада положајима Гаревац - Кладари - Милошевац - Чардак - Корница, тако да је 131²⁴¹ вршио напад на Чардак, где је непријатељ био добро утврђен и наоружан аутоматским оружјем, тако да напад није успео и 131 се, после јачег непријатељског противнапада, повукао на положај Брезик - Гајеви (к. 298) и Шљоке (к. 98), где се утврдио и добро укопао.

132 врши напад на Чардак и Мали Чардак и дошавши на блиско одстојање, успео је да заузме Чардак, али није могао да ликвидира главно непријатељско упориште код школе и цркве, пошто је непријатељ ту био добро утврђен са приличним бројем аутоматског оружја.

133. и 134 врше напад на Гаревац и то обухватни са положаја Баје (к. 101) - Гаревац (к. 197), са задатком да по сваку цену заузму седиште Гаревад. 134 врши јуриш на непријатељско упориште, и успева да се са једним делом својих снага увуче између кућа и бункера, али непријатељ у противнападу успева да потисне десно крило 134 на положају имања Дунђерског и тиме одсече снаге које су се увукле између кућа и бункера. Због тога 134. врши три пута узастопце јуриш на непријатеља, да би омогућио извлачење одсеченог дела своје јединице, али како је на месту напада био брисани простор, 134 је морао да се повуче на положај Гаревац (к. 109) и имање Дунђерског.

У току борби овог дана наши губици износе: 27 погинулих, 30 рањених и 36 заробљених другова. Од оружја су изгу-

²⁴¹) 131 - 1. батаљон 19. бригаде, итд.

Напад на непријатеља узврћеног у Јеловча Село - Пloча; 22. март 1945.

бљена 2 'шарца', 1 'бренгал', 1 руска стројница, 3 енглеске стројнице, 1 п.т. пушка, 40 'маузер' пушака и уништен 1 баџач 82 мм.

Непријатељски губици су непознати.

Штаб Р²⁴²⁾ се целог дана налазио на положају²⁴³⁾

О истом догађају штаб 25. дивизије обавестио је штаб 2. армије 31. марта:

»Напад је изведен енергично, али постављени задатак није у потпуности извршен, пошто је непријатељ био утврђен у бункерима, кућама и дубоким рововима, а поред тога био је и добро наоружан аутоматским оруђима. Приликом јуриша једног батаљона успело се да се продре у село Гаревац, али непријатељ је извршио повратни ударац и одсекао један део наших снага међу самим кућама. Да би се ова група ослободила, један батаљон врши три пута узастопце јуриш, али исти не успева, пошто је био брисани простор. После жестоке борбе, наше трупе су се повукле на полазне положаје!²⁴⁴⁾

У току 19. марта удружене и јаке немачке снаге из 22. пешадијске дивизије, усташа из 1. бојне 3. усташког здруга и четника из Посавско-требавског корпуса нагло су надирале из правца Брчко - Жабари - Градачац. Напад је био потпомогнут артиљеријом и тенковима и предузет на целом фронту који је држала 19. бригада. У току дана непријатељ је успео да овлада линијом Православне Срнице - Муслиманске Срнице - Кереп - с. Јеловча - Доња Зелиња, где се утврдио, намеравајући да се пробије комуникацијом Грачаница - Добој.

Наступили су нови, драматични тренуци.

Још у току ноћи 18/19. марта, а посебно у свануће, после кратког али прецизног дејства артиљерије, непријатељ је јаким снагама изненадио 3. батаљон 18. бригаде и напао на болницу и интендантуру. Бездушно је убијао рањенике, а велику силу удара испољио је према 19. бригади, која се енергично бранила пред јачим снагама.

Први батаљон налазио се у бригадној резерви, у селу Међеђа. Једну чету командант батаљона избацио је на положај Осоја. Други батаљон напао је непријатеља правцем Грабовац - к. 402 - Зелињски поток - к. 313 - Мандић - Удбинска (к. 451) - с. Јеловче, где је требало да се утврди и осигура за даљу борбу. Трећи батаљон прикупљао је своје снаге за напад

²⁴²⁾ Р - штаб 19. бригаде.

²⁴³⁾ Из извештаја штаба 19. бригаде штабу 25. дивизије од 25. марта за период 13-25. март; AVII к. 1094, рег. бр. 8-1/2.

²⁴⁴⁾ AVII к. 271, рег. бр. 18/3.

правцем Мујкићи - Пољане - к. 361 - Петровац - Доња Зелиња (к. 338), ударајући непријатеља бочно и заобилазно, како би помогао 4. батаљону, који је такође упућен на тај правац.

Оба батаљона, 3. и 4, добили су задатак да по освајању Зелињске косе ту утврде своје положаје.

У 07.20 часова непријатељ је напао 1. батаљон, који се налазио на линији Носићи (к. 291) - Зелињски поток (к. 319). После кратке и оштре борбе избио је на положај са кога су га одбацили борци 1. и 4. батаљона снажним противнападом.

Непријатељ је тога дана, 20. марта, покушао напад и на Бјелику (к. 257), али је такође одбијен.

У току дана погинула су 3 борца, 1 је рањен, а несталих је било 5. Непријатељ је имао 6 убијених и 11 рањених.

Нови напад је предвиђен за следеће јутро, у 05.00 часова, када су у јуриш истовремено морале да крену и друге две бригаде 25. дивизије. Наређење је било веома штуро, јер је непријатељ морао да буде уништен по сваку цену:

»Закашњење за напад не сме бити, нити ће се икакво оправдање узимати у обзир, већ у супротном ће се одговорни другови узимати на одговорност и стављати под војни суд«²⁴⁵⁾

Батаљони су одмах по пријему наређена извршили покрет најкраћим и најприкривенијим правцима, те се подвукли под непријатељске положаје. Аутоматичари су постављени тако да могу тући унакрсном ватром. Бацачи од 82 мм и противколске пушке постављени су на најпогоднијим местима, одакле би имали добро концентрисану ватру и могућност да делију ради неутралисања непријатељеве ватре. Противколска оружја усмерена су према правцима вероватног наиласка непријатељевих тенкова.

Непосредно пред напад команданти батаљона прочитали су борцима одлуку коју је Повереништво народне одбране Федеративне Демократске Југославије донело 1. марта:

»Наша Народно-ослободилачка војска, рођена у ослободилачкој борби наших народа, извршујући дела ослобођења наше отаџбине, постала је стварна и једина оружана сила Демократске Федеративне Југославије.

Наша војска изграђена је на братству и јединству наших народа и представља моћан фактор за даље учвршћивање тога братства.

²⁴⁵⁾ Из заповести команданта 19. бригаде штабовима батаљона од 20. марта 1945. о збацивању непријатеља са положаја Доња Зелиња - Носићи и овладавање тог положаја; AVII к. 1094, рег. бр. 2-1/1.

По својој зрелости, ратном искуству и вештини, наша војска остварује улогу једне савремене регуларне војске.

На основу овога, одлучујем:

I. Да наша Народно-ослободилачка војска Југославије носи назив Југословенска армија,

II. Да морнарица Народно-ослободилачке војске Југославије носи назив Југословенска морнарица.

III. Да се досадашњи Врховни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије реорганизује у Генералштаб, као непосредни орган Повереништва народне одбрање, за сву оружану војну силу».²⁴⁶⁾

Напад је отпочео у одређено време. Деветнаеста бригада била је на ватреном положају (к. 291) - Зелињски поток (к. 319). Поеле жетеке борбе непријатељ је, ипак, успео да заузме к. 291, али је у помоћ 4. батаљону пристигао 1. батаљон са две чете. Извршен је добро организован повратни напад и непријатељ је одмах одбијен назад.

И на осталим деловима фронта 19. бригаде непријатељ је одбачен. Имао је 6 погинулих и 11 рањених, али је тај број свакако био већи. Из 19. бригаде су погинула 3 борца, а 10 је рањено.

»У стрељачком строју приближавамо се селу Чардак. Било је око 4 после подне. Мој батаљон напада с леђа, а 1. са источне стране. Приближимо се и чекамо да се појави и 1. батаљон, па да нападнемо. Али, како њих нема, командир моје, 2. чете одреди Живана Миленковића, Јована Савића и мене да одемо и успоставимо везу са њима.

Кренемо одмах и ма колико да смо се пазили, усташе нас примете и опале ватру по нама. Испред нас је била шума. Још само педесетак корака и - спас. Но, у том тренутку ме погоди метак: лева бутна кост прште као од стакла.

Онесвестио сам се, али сам касније, у болници сазнао, да су усташе појуриле на нашу чету, која их је одбила. То су искористили моји другови Светомир Јовић и Александар Петровић, који су ме ставили на носила. Метак је остао у ноzi, а другарица болничарка је успела да заустави крварење...

Немци и усташе су, затим, напали кола којим су нас, рањенике превозили. Убијали су наше рањенике хладнокрвно, не обазирјући се... Ја сам преживео ово бездушну кла-

²⁴⁶⁾ АУД к. 1094, рег. бр. 7/3.

²⁴⁷⁾ Из казивања Радомира Марјановића, борца 2. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

»Враћао сам се из болнице, нестрпљив што ћу поново бити са друговима из моје чете. Штаб наше дивизије налазио се у једној жутој згради, у Градачцу. Пријавим се дежурном, а он ме упути у 2. батаљон. Но, моја чета је била на положају, само је батаљонска кухиња била овде. Чекао сам док није дошло време да се носи храна на положај, па кренем с њима.

Носио сам цак, на леђима, и унутра лонац пун хране. Нисмо ходали ни пола километра, када по нама опалише из митраљеза. Брзо легнем, оставим цак и дохватим пушку.

УТОМ крај мене прођоше неки другови из штаба, па ме позваше да идем с њима. Около је пуцало и чинило ми се да меци зује са свих страна. Дочепамо се неке јаруге и пр'осто осећамо како изнад наших глава фијучу меци. Како су моји били лево, на положају, окренем према њима и после сата хода дођем до положаја.

- Где си ти, мали? - дочекаше ме другови весело. - Ми већ помислили да си се у болници охладио! - весело ме дирају и грле. - Доћи, нагроби из казана каше, нешто је остало!

Седнем уз казан, гребем кашиком, а не смем да им кажем како сам у оној фрци оставио цак с лондем, а у њему - месо...

Чим је пао мрак, командир ми је дозволио да се вратим. Наши су, управо, напредовали. У затишје боја скренем у јарак и нађем цак. Унутра лонац - празан, с цедуљицом на којој је писало:

'Слистили смо у сласт! Очекујемо вас овде и сутра! Први батаљон 19. бригаде'²⁴⁸

У току 21. марта батаљони су се, водећи борбу, премештали и заузимали повољније положаје. Непријатељ је одступио, дајући снажан отпор. Прикривено подилажење у његову близину непријатељ није приметио. Други батаљон је заузео положај северозападно од пута који води за Доњу Међежу, почев од Хоскића (к. 291). Борци 3. батаљона брзо су се пребацили до коте 320. према Петровцу, док је 4. батаљон у 05.00 часова кренуо у напад са својих положаја: Грабовац (к. 402) - Зелињски поток (к. 313). У бригадној резерви био је 1. батаљон.

Пре отпочињања напада извиђачи су успели да открију детаљан положај непријатеља, почев од села Јеловче, преко Голаћа и Хорватовића до Доњих Кречана.

²⁴⁸ Из казивања Војислава Јонкића, борца 3. чете 2. батаљона 19. бригаде; изјава код аутора.

У селу Голаћи, крај цамије, налазила се група баџача, док се непријатељска моторизована колона кретала у раним јутарњим часовима из Градачца за Кереп. Око 500 четника Посавске бригаде запосело је просторију код Доњих и Горњих Кречана. '

Одмах по подилажењу извршен је напад на непријатеља на положају од села Јеловча Село преко Доњих Зелиња, западно према Плочи. Батаљони 19. бригаде успели су да потисну непријатеља до Јеловча, у коме се налазио добро утврђен, укопан с митраљезима у кућама и с једним топом. Управо на том месту био је заустављен продор 2. батаљона.

До упућивања на Врањевац 1. батаљон налазио се у бригадној резерви. Око 10.000 часова политички комесар 25. српске дивизије наредио је команданту бригаде да 1. батаљон удари на непријатеља са северне стране, на к. 459, на којој се био добро утврдио. Две стрељачке чете и део противколске чете кренуле су из Доње Међеће, нешто пре 10.30 часова, преко Бука (к. 319). Међутим, код Џакулске косе морале су се зауставити јер је био брисани простор, преко кога је непријатељ тукао митраљеском и минобаџачком ватром.

»По добивеном наређењу од Штаба Р да кренемо с јединицом у напад на Врањевац к. 459, исто сам наређење издао командама чета и то двома стрељачким четама и једном делу противоклопне чете, које су кренуле у напад 21. о.м. у 10.30 часова. Са истим сам кренуо ја и политкомесар Илија Васић.

Ишли смо до Џакулске косе, и на истој смо ја и политкомесар остали, док су горепоменуте чете продужиле даље и сишле до Босутског потока, где су и остале, пошто је пред њима био брисани простор. Потом су команде чета вратиле курира до штаба 131 да питају да ли ће и даље кретати са четама, или да пошаљу бојне патроле, које ће испитати да ли се непријатељ налази на поменутиим положајима. Исте патроле дошле су до контакта са непријатељем и одмах се повратиле назад, док су чете остале на свом истом месту, односно у потоку. По повратку патрола команде чета, без наређења штаба 131 повукле су се из потока на положај Џакулска коса, где сам био ја са политкомесаром.

По доласку чета ја нисам ништа предузео да се чете врате на извршење задатка, већ сам исте распоредио на положај на ч Џакулској коси, на којој смо и даље остали све до наређења Штаба Р, у коме је назначено да наша јединица мора ликвидирати непријатеља и освојити положај Врањевац, к. 459. с тим што ћемо бити потпомогнути од јединице 132.

Након краћег времена стигла је заповест од штаба Р да се све јединице у току ноћи имају пребацити преко комуникације Срнице - Грачаница!²⁴⁹⁾

Командант 19. бригаде је наређење за покрет 1. батаљона у правцу Врањевца, преко Бука, издао заправо у 09.30 часова. Током дана, у 13.30 часова штаб 25. српске дивизије је обавештен да се непријатељ под притиском 3. и 4. батаљона повукао у правцу Д. Лукавца. Међутим, око 11.30 часова непријатељ је из Градачца довукао 2 топа, које је поставио крај пута код Керепа, одакле је тукао положаје 19. бригаде, истовремено обезбеђујући кретање властите моторизације комуникацијом Градачац - Срнице. Истом, комуникацијом прошле су и две пешадијске колоне немачких војника са запрежном комомом.

У вези са случајем код Врањевца, штаб 25. српске дивизије је оценио да 1. батаљон није извршио постављени задатак, па је 22. марта штаб 19. српске бригаде доставио акт којим наређује да се 1. батаљон стави под истрагу.

Вршилац дужности команданта 1. батаљона, заставник Живојин Словић и политички комесар батаљона, капетан Илија Васић доставили су изјашњење.

У напомени изјашњења додато је да је Радомир Радовановић, помоћник политичког комесара остао у заседи на положају Бук (к. 319) - Бјелина (к. 257) са једном стрељачком четом, како би затварао правац од Биберовог поља.

Штаб 19. бригаде размотрио је тај случај и доставио предлог да се заставник Словић смени са дужности команданта 1. батаљона и казни строгим укором, а капетан Васић само укором, будући да је искусни руководилац и борац, али му је замерено што у одређеној ситуацији није преузео команду у своје руке.

С обзиром на ситуацију штаб 25. дивизије наредио је да 19. бригада и даље остане на истим положајима, како би затварала правац од Доњег *Зелиња* и да, будући да на ту просторију пристижу нове снаге 23. српске дивизије, настави бочне ударе на непријатеља.

Одмах по пријему наређења, командант 19. бригаде је у 18.45 часова оставио 1. батаљон да држи положаје Цакуле и да добро осигура свој леви бок. За то време је 3. батаљон упућен да запоседне положај Шабићи (к. 311) - источно од Шабића (к. 387). Четврти батаљон је већ био на положају Моњ

²⁴⁹⁾ Из изјашњења заставника Живојина Словића, вд. команданта 1. батаљона 19. бригаде, од 23. марта 1945; AVII к. 1094, рег. бр. 12-2/3.

(к. 533) - Авидићи (к. 340), док је 2. батаљон остао у бригадној резерви, у селу Дрндићи, спреман за брзу интервенцију. У село Дрндићи пребачене су све батаљонске кухиње и непокретни делови.

У наређењу је стајало:

»Извештаје морате слати сваког сата пошто се ситуација мења сваког момента, те према ситуацији и нова наређења стижу. Стога вам се подвлачи још једном веза са штабом Ј-6,²⁵⁰⁾ ради промене ситуације.

Скреће се пажња свим јединицама бригаде да се положаји новозапоседнути имају држати и одбрани по сваку цену, а то је спремити људство и правити контранападе, јер у ствари непријатељ избацује своје побочнице, већином зелени кадар и четнике, а који су доста деморалисани.

Јединице 71²⁵¹⁾ и 74, а нарочито 74, имају такве положаје који су најпогоднији за одбрану. Стога се и наређује да се репоменути положаји могу бранити и не смеју напустити!²⁵²⁾

Већ у 21.00 часова 21. марта командант бригаде је обавестио штаб 25. дивизије да је поступајући по наређењу, све батаљоне концентрисао на просторији Авдићи - Севратлије (к. 499) - Бинићи (к. 400), како би се у току ноћи пребацили преко комуникације Срнице - Грачаница код Соколне и запосели положаје Буква (к. 505) - Стража (к. 394) - Панадуришта (к. 404).

Положаје 19. бригаде касније је запосела 7. бригада 23. српске дивизије, будући да је усудило пребацивање на просторију Чеканићи - Горња Ораховица и Рашљево. Када је непријатељ одступио, борци су искористили време да предахну, среде и очисте оружје. Санитетски део размештен је лево од комуникације у селу Гнојница, а интендантска, који су вршили покрет заједно са њима, наставили су до села Горња Ораховица. Четвртог батаљону наређен је »покрет до села Врањевици, заселак Алибеговићи, где вам се и налази кујна, тако да би војници могли на време да ручају и по заповести изврше покрет«!²⁵³⁾

²⁵⁰⁾ Ј-6, ознака штаба 19. српске бригаде.

²⁵¹⁾ Батаљони су имали следеће ознаке: први 71; други - 72; трећи - 73, а четврти - 74.

²⁵²⁾ Из наређења штаба 19. бригаде батаљонима, од 21. марта у 18.45 часова, да затварају правац од Зелиња и врше бочне нападе, AVII к. 1094, рег. бр. 4/1.

²⁵³⁾ Из наређења штаба 19. бригаде потчињеним батаљонима од 22. марта у 07.00 часова, ради извршења покрета, AVII к. 1094, рег. бр. 5/2.

На покрет су батаљони 19. бригаде кренули 22. марта у 13.00 часова, тако да је штаб 25. дивизије обавештен од команданта бригаде, истога дана у 17.00 часова, да су сви батаљони запосели наређене положаје, и да су одмах по доласку постављена потребна обезбеђења и да је правац Соколна - Бандре затворен на линији Кадино брдо (к. 462) - Глиб (к. 399) - к. 327.

Како је у бригади недостајало пионирског алата, штабу 19. бригаде је наложено да се обрати народноослободилачким одборима. Алат је био потребан ради утврђивања бораца на положајима.

Почев од тог дана у јединицама 2. армије установљен је нови систем дневних заповести (књига заповести и наредби), ради регулисања целокупне дневне службе и рад јединица (дневна заповест, уредне евиденције о постављању, унапређивању, похвалама, казнама итд.).

Двадесет и другог марта руководиоцима и борцима 19. српске бригаде политички комесар 25. српске дивизије, потпуковник Милојица Пантелић је поделио висока одликовања и ордене за храброст.²⁵⁴

Затишје је искоришћено да се сведу ратни губици, доставе извештаји о упражњеним и командним местима, анализирају пропусти у дотадашњим борбама и оштрије постави питање свесне војне дисциплине. Предузете су и безбедносне мере,²⁵⁵ а у јединици је настављено даље спровођење свих мера хигијенске заштите бораца и просторија у којима бораве.

Будући да није било борби, 23. марта настављено је сређивање стања у јединици. Између осталог, извршено је пелцовање бораца против пегавог тифуса. Како је у међувремену непријатељ успео да овлада комуникацијом Брчко - Срнице - Грачаница - Аобој, штабу 19. бригаде - уосталом као и свим другим јединицама, било је наређено да убудуће предузимају успешнија борбена дејства.

Већ 24. марта непријатељ је концентрисао већи број војника, артиљерију и неколико тенкова на сектору Брчко - Срнице.

Тога дана 19. српска бригада запосела је положај Алибеговићи (к. 491) - к. 399 - Бајрак (к. 327), на коме су се батаљо-

²⁵⁴ Из чланка »Свечаност у 19. бригади«, лист »Борац«, бр. 2/3. март-април 1945, АВП Шк. 58, рег. бр. 2/4.

²⁵⁵ Од 1 - 4. батаљона ознаке су биле 131 - 134; интендантура је била 135, амбуланта - 136, техничка чета није имала број, а сви приштапски делови - 137. штаб 19. бригаде ја задржао слово Р.

ни одмах утврдили за одбрану. Успостављено је више узастопних линија ровова до пуног профила, изграђивани су и други заклони, копане саобраћајнице и склоништа. Предузето је комплетно осматрање бојишта, а командант бригаде лично је проконтролисало изграђене команде, главне, помоћне и бочне осматрачнице.

Било је забрањено кретање по положајима. Захтевана је веома строга дисциплина, те да се одступање са главних положаја не сме вршити без претходног наређења претпостављених руководилаца:

»У вези с тим потчињеним јединицама поставити задатак тако да на одређеним положајима имају да изгину, али не смеју напустити без наређења.

Без наређења нема одступања. Ово саопштити свим руководиоцима од десетара до команданта дивизије«²⁵⁶⁾

Пред вече 24. марта 1. батаљон се утврдио у селу Мехићи; 2. и 3. у селима Горњи и Доњи Морањци, а 4. батаљон запосео је село Рашљево. Штаб бригаде налазио се у селу Горња Ораховица, а интендант и санитет су били у селима Лопарићи, односно Чеканићи.

Сутрадан је настављено копање ровова, израда стрељачких заклона са пуним профилем и темељито утврђивање запоседнутих положаја. Настављено је такође и генерално чишћење оружја, депедикулација и продужено пелцовање против пегавог тифуса, што је рађено и 26. марта до 11.00 часова, када је 3. и 4. батаљону наређено да запоседну положаје Борике (к. 504) - к. 472. Ту је требало да смене 7. бригаду 23. српске дивизије:

»Примопредају положаја извршити писмено, достављајући један примерак овом штабу. У примјерку, односно извештају треба да се поред *осталог* види време када је примљен положај, у каквом стању, итд.«

Истог дана командант 19. бригаде упутио је Артиљеријском одељењу 2. армије, ради похађања курса за руковање противтенковским пушкама, заменика командира противколске чете, 2 водника, 4 десетара и 57 бораца, међу којима је највише било одличних нишанџија.

Припремљене положаје су, непосредно по утврђивању, проконтролисали командант бригаде и сви војно-политички

²⁵⁶⁾ Из наређења штаба 25. дивизије потчињеним бригадама, од 25. марта 1945, ради отклањања уочених недостатака. Друга реченица је била подвучена; AVII к. 1094, рег. бр. 9/1.

руководиоци јединице. Будући да је 4. батаљон сменио на положају 7. бригаду 23. српске дивизије, то је 1. батаљону наређено да изврши покрет и да се као бригадна резерва размести у селу Хускићи.

Ево, сећања команданта 19. бригаде Мирка Бујаковића о једном детаљу из те веома тешке борбе:

»Налазили смо се у Гаревцу и команданту дивизије јавим да емо налетели на бункере. Наша бригада је имала само један топ калибра 37 мм. Предвече ми је командант дивизије обећао батерију, али командиру, чим ми се јавио на положају, наредим да се људство одмори и буде спремно за дејства.

Одмах, затим, почнем да размишљам о нашем положају. Осећао сам да ће се нешто десити. Пред поноћ позовем командира батерије и наредим му да се одмах врати назад у Градачац, у команду дивизије.

У току ноћи Немци пробију сектор, а наша бригада је била увучена скроз доле. Лево од нас је била 18, а на Требави 16. бригада. Немци су се, наиме, пробали из Брчког, потисли један батаљон 18. бригаде, али није било времена да се обавесте штабови, нити бригаде, ни дивизије. Ујутро су Немци ушли у Градачац и били испред Штаба 25. дивизије.

Пред зору добијем наређење од Штаба дивизије, заправо то је било пре немачког продора, у коме ми је наложено да се повучем испред усташа, образујем колону и да се са бригадом јавим у Градачац.

Сазовем штабове батаљона и штаб бригаде, изложим ситуацију и истакнем да ће усташе, примете ли да се повлачимо, одмах кренути у силовит напад.

Управо у том тренутку ми јаве да немамо везу са Штабом дивизије, нити телефонску, нити радио-путем, с обзиром да су Немци већ били у граду. Око 9 часова ујутру колона је била формирана, уз све мере борбеног обезбеђења. Наредим покрет, али како смо се све више приближавали Градачцу, наиђемо на трагове борбе. Немци су, као што је познато, у Градачцу заробили делове топовског и минобацачког дивизиона, дио болнице и нешто рањеника.

Маршевали смо све до раскрснице, заправо до једног сеоског пута који води ка Требави. Извадим мапу да се оријентишем и чујемо како се у лаљипи још воде борбе. Били смо далеко од Градачаца на 4-5 км. Кажем члановима штаба да са бригадом не идемо у Градачац, како је стајало у наредби, већ

да тамо пошаљемо курире, како би се информисали о стварној ситуацији.

Било је већ 11 часова. Комесар бригаде, Вељко Мариновић ми рече:

- Не, Мирко! Ми морамо да извршимо наређење Штаба дивизије!

Поред комесара, још неко из штаба је инсистирао да се изврши заповест команданта дивизије. Био сам, међутим, упоран, те сам донео одлуку да цела бригада крене према Требави, како би се тамо разместила. Тада сам ја, политички комесар бригаде Вељко Мариновић, његов помоћник Душан Тадић, обавештајни официр Блажо Милошевић и један курир узјахали коње и кренули према Градачку.

Јахали смо два три километра, када по нама опали један шарац. Били смо принуђени да сјашемо, узвратимо ватром и извучемо се назад, у правцу Требаве.

Тек око поноћи код нас дође командант дивизије, мајор Урошић Кукољ са куририма и поче да ме љуби:

- Шта је са бригадом? - пита он узбуђено.

- Све је у реду! - одговорих. - Размештена је, уз пуно борбено обезбеђење.

Тада ми је одлакнуло, а и команданту дивизије. Да смо извршили наређење, упали би у праву кланицу и бригада би, сигурно, била десеткована».

Двадесет и седмог марта, поступајући по наређењу у вези са реорганизацијом јединице, 1. батаљон је расформиран, а људство, стока и возила сразмерно подељени на остале јединице. У 19. бригади су извршена и нова постављења: за политичког комесара 4. батаљона одређен је капетан Илија Васић, дотадашњи политкомесар 1. батаљона; за његовог помоћника Данило Јовановић, а поручник Радомир Радовановић, дотадашњи помоћник политичког комесара 1. батаљона одређен је на исту дужност у 2. батаљону.

Тог дана у бригади је пригодном манифестацијом обележена и четворогодишњица збацивања Тројног пакта.

Двадесет и осмог марта борба је почела у 03.00 часова. Непријатељ је прво тукао прецизном ватром бацача, једне танкете и великог броја аутоматског оружја, по нашим положајима Борике, на којима се био утврдио 3. батаљон. Под заштитом јаке ватре отпочео је и јуриш противничке пешадије. Први стрељачки строј чиниле су усташе, које су одмах заустављене. Тада су Немци и усташе заједно предузели други на-

пад. Услед бројчане надмоћности и употребе аутоматског оружја, непријатељ је после трочасовне борбе успео да потисне 3. батаљон и да овлада котом 504. на Борикама. Наставио је даљи напад на к. 472, користећи комбинован напад из минобацача и артиљерије:

»Наши борци су дали и овде врло јак отпор, али услед надмоћности непријатеља у људству и материјалу нису могли да се одрже, већ су се повукли позади положаја, где су се припремали за нову акцију - повратни напад.

У 10 часова јединица 134²⁵⁷⁾ врши напад на к. 504. у циљу да непријатеља протера и овлада изгубљеним положајем, али овај напад, као и остала четири узастопна није успео, јер је непријатељ био потпомогнут бацачима, артиљеријом и 1 'флаком', све дотле док ова јединица није била потпомогнута деловима јединице 133.

У 12 часова 133. врши повратни напад на коту 472, уз подршку наших бацача и успева да до 13. часова овлада целим положајем к. 472, а по заузећу овог положаја, настављено је гоњење непријатеља ватром«.²⁵⁸⁾

У 13.00 часова 4. батаљон, ојачан деловима 3. батаљона, предузима нови напад на к. 504. Борике, коју заузима после веома тешке борбе. Тридесетак минута касније непријатељ је јаким ватром тукао к. 504, тако да су наше јединице биле приморане да се повуку и образују нову линију одбране на источној ивици гребена коте 504, коју су држале до 21.00 час, када је борба обустављена.

У току дневних борби непријатељ је, захваљујући бројчаности и надмоћности у оружју, остварио половичан успех, претрпевши и сам велике губитке: 21 погинуо, међу којима и 1 официр. И 19. бригада је имала доста губитака: 11 погинулих бораца, 34 рањена и 3 контузована. Међу рањенима су били и командир 1. чете 4. батаљона Радун Ашанин; командир 3. чете 4. батаљона Борисав Цивић и водник 2. чете 4. батаљона Буро Мاستикоса.

»Мој комесар дохватио 'панцерфауст' и хоће да гађа једну усташку групу војника и возило. Обоје смо у стојећем ставу. Око нас фијучу меци, али комесар стоји, па стојим и ја.

УТОМ панцерфауст' опали, а ЈА како сам се мало померио узанад, нисам стигао да се склоним. Млаз ватре из издувне цеви сагори ми мој сељачки гуњац и опече ребра. Имао сам тешке опекотине, те су ме одмах одвели у превизијалиште.

²⁵⁷⁾ Ознака 134. је 4. батаљона, премда је 1, који је укинут, имао ознаку 131.
²⁵⁸⁾ из операцијског дневника штаба 19. бригаде, 'АВП к.' 1094, рег. бр. 40/2.

Нисам жалио: комесар је директно погодио усташе.

Тек када су ме довели у Зрењанин, у болницу био сам свестан да је за мене рат завршио. Неколико пута сам тражио да ме врате на фронт, али су ми лекари увек говорили: 'Док скинемо завоје! Стрпи се!'²⁵⁹⁾

Други батаљон, који се претходног дана до 19.30 часова утврдио на положају к. 491 - к. 399, одређен је у бригадну резерву 29. марта. Тада се већ налазио у приправности, у другом борбеном реду.

Трећи и 4. батаљон чврсто су држали положаје на источној ивици Борика, тако да се непријатељ није усудио да - с обзиром на јучерашње губитке - предузме нови напад. Слао је само извиђаче, који нису могли да приђу ближе. Командант 4. батаљона такође је слао извиђаче. Када су се враћали са задатка у послеподневним часовима, рањени су заменик командира 3. чете и два борца.

И 30. март²⁶⁰⁾ је прошао релативно мирно, али су борци били опрезни, очекујући напад непријатеља. Тачно у 23.30 јаке снаге непријатеља напале су на Борике и северно од коте 472. Те положаје непријатељ је тукао минобацачком и артиљеријском ватром. Борба је трајала 35 минута и била је врло жестока. Борци 3. и 4. батаљона успели су да задрже напад непријатеља и врате га на његове полазне положаје. У току борбе било је наређено да се издржи по сваку дену, будући да у помоћ још нису стигли делови 45. српске дивизије.

Деветнаеста бригада је издржала и на тај начин омела непријатеља да несметано користи комуникацију Срнице - Грачаница. У току борбе погинула су 3 бораца, 8 је било рањено, од којих и заставник Иван Вукајловић, обавештајни официр 3. батаљона.

»Сви руководиоци, као и јединице, у току ових борби показали су се добро!²⁶¹⁾

»Наша скојевска група 2. батаљона држи састанак; дневни ред: извршавање предстојећег задатка. У 21.00 часа наш 2. батаљон је на зборном месту. Командант батаљона, Милан Благојевић је већ издао наређење командирима чета. Хладно је, ноћ је била када смо кренули. Друга чета се налази на ле-

²⁵⁹⁾ Из казивања Л>убомира Митровића, борца минобацачке чете 3. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

²⁶⁰⁾ Хога дана је за команданта 25. српске дивизије постављен пуковник Рајко Танасковић, дотадашњи начелник штаба 17. ударне дивизије. уместо мајора Уроша Кукоља, који је одређен на његову дужност.

²⁶¹⁾ Оп. цит. операцијски извештај 19. српске бригаде; извештај за 30. март 1945.

вом крилу, штити 1. чету која се пробија директно. С њене десне стране је 3. чета.

Приближавамо се непријатељу, чекамо команду за јуриш.
- Уррааа! Напред!

Скојевци су први, трче са одвијеним бомбама.

Из непријатељских ровова светле ракете и осветљавају наше положаје. Но, ми смо већ близу, пуцамо стално и бацамо бомбе.

Непријатељ је јачи, напада. Командир чете наређује повлачење, а нама скојевцима да штитимо одступање. Тек касније се и ми повлачимо. Мој друг, скојевац Драгутин Милошевић тешко је рањен у руке и ноге. Он ми стално показује да бежим, да га оставим.

- Нути, Шего! - шапућем му и зovem га по надимку. - Хајде, полако! - говорим му и распостирем поњавче, које стално носим, уместо шаторског крила.

Пошто сам га сместио на поњавче, пузим, вучем га по земљи, а застанем сваки пут када сигнална ракета осветли простор. Тако дођемо до ивице потока, пуног набујале воде. Но, били смо у заклону и ујутру, када је свануло, са још неким друговима однели смо нашег Шегу у превијалиште!²⁶²

У току претходног дана делови немачке 7. СС »Принц Еуген« дивизије овладали су комуникацијом Срнице - Шпионица - Сребрник. Непријатељ је истовремено и на сектору Брчког предузео оштар напад, што је био знак да намерава да наше јединице, које се налазе у доњем току реке Босне, за извесно време учини безопасним.

Припремљене су нове акције, па је 19. бригади наређено да ноћу, 30/31. марта изврши покрет и организује одбрану на линији Мали Камен (к. 543) - Вјетерник (к. 707) - Дебело Брдо (к. 456), како би затворила правце Муслиманска Маоча - Каравлашка; Зовик - Вјетерник и Вражићи - Миладићи, односно да спречи продор непријатеља ка Мајевици. Извесне снаге бригада је требало да држи на Дебелом Брду, а на остале правце да истури обезбеђење и организује извиђање.

Лево од 19. бригаде биле су 16. бригада и јединице 28. дивизије. Покрет је извршен 31. марта, у 03.30 часова, пошто су на њихове положаје пристигле бригада 45. српске дивизије.

Првог априла главина немачких јединица из састава 117. ловачке дивизије, које су задњих дана марта вршиле испаде

²⁶² Из казивања Божидара Стојковића, борца 1. чете 2. батаљона 19. бригаде, а од 16. марта борца пратеће чете штаба 25. дивизије; изјава код аутора.

на сектору Мајевица, повлачила се правцем Босански Шамац - Брод. У исто време, правцем Жепче - Брод повлачиле су се и јединице 7. СС »Принц Еуген« дивизије.

Тада се у Бијелој налазило око 500 усташа, а на сектору Гаревца 2.000. На просторији Шпионица - Срнице дошли су један пук немачких војника и једна чета усташа, наоружаних аутоматским оружјем. У то време четници су увелико вршили припреме да се пребаце у Словенију,²⁶³⁾ уз помоћ немачко-усташких снага.

Саобразно новим задацима, штаб 25. дивизије наредио је 19. бригади покрет на просторију Лукавица - Стража и Брусница, где је требало да се повеже са бригадама 23. дивизије.

Покрет је започет 31. марта у 20.00 часова и до 09.00 часова 1. априла 2. батаљон је већ запосео Дебело Брдо, 3. дошао на Вјетерник, а 4. батаљон до линије Стража - Мали Камен.

Одмах по поседуња нових положаја борци су копали ровове. Непријатељ је на фронту 19. бригаде држао линију Вражићи - Велино Село - Зечевићи - Штрпци. Од наоружања је имао изузетно добро одабран артиљеријски ватрени положај, са кога се тукло прецизном ватром на комуникацију Челић - Брчко.

Непосредно по поседуња положаја борцима је саопштена наредба о увођењу специјалног такмичења у свим јединицама Југословенске армије, »за што више уништења фашистичког освајача и домаћих издајника и потпуно ослобађање наших народа«.²⁶⁴⁾

Првог и другог априла завршено је уређивање положаја. Увече 2. априла у 23.30 часова 2. батаљон је пребачен за село Брусницу, остављајући једну чету која је тебало да преда батаљонске положаје 16. бригади, док је 4. батаљон, због удаљености, наређење за покрет добио касније, тако да је до тог времена извршио само прикупљање јединица и припремне радње за покрет.

Напад на непријатеља, кога су чинили нешто мало немачких војника и много зеленокадроваца, извршен је 3. априла у 11.00 часова. По извршеном нападу било је наређено да се јединице врате на полазне положаје.

Тога дана у бригади је саопштена наредба у вези са постављањем Стевама Владушића, команданта 2. батаљона за на-
263) Детаљније о томе видети Зборник НОР, том XIV, књ. 4. док. 185-190.
2М) АVII, к. 1093, пер. бр. 19/3.

челника штаба 19. српске бригаде, а 20 бораца упућено на об-
уку и попуну чете за везу штаба 25. српске дивизије.

Четвртог априла штаб 2. армије наредио је потчињеним је-
диницама општи пробој на правцу Срнице - Грачаница, буду-
ћи да је непријатељ још 28. марта пребацио одређене снаге са
сремског фронта, преко Брчког, на ту просторију. Тако је неп-
ријатељ на линији Бијељина - Брчко - Срнице - Грачаница
имао главнине три своје дивизије: 104. ловачке, 22. и 117.
пешадијске.

После одређених померања на север, немачке положаје²⁶⁵⁾
преузеле су квислиншке формације, тако да је 25. дивизија, у
склопу општих задатака, прегруписала 19. 16. и 18. бригаду у
нову одбрамбену зону. Ноћу 2/3. априла непријатељ је напус-
тио Бијељину, а 4. априла запажен је интензиван саобраћај не-
мачких моторизованих колона на комуникацији од Срнице и
Градачца ка Брчком. Око 3.000 усташа и 1.000 Немаца нала-
зило се на сектору Грачаница.

За 5. април био је планиран општи напад на сектору Ср-
нице, како би се пресекле комуникације Грачаница - Срнице
и Срнице - Брчко. На тим положајима били су: немачки 737.
ловачки пук, 1. и 2. усташке бојне и Посавска четничка бри-
гада, укупно око 2.000 непријатељевих војника, са топовском
батеријом, међу којима је била и једна хаубица.

Штаб 25. дивизије издао је наређење 19. 16. и 18. бригади
за дејство северно од Сребрника. У I фази дејстава²⁶⁶⁾ 19. бри-
гада представљала је централну, средњу колону, која је напа-
дала правцем Панике - Горњи Хргови - Орманица - Доњи Хр-
гови - Бијела. У десној колони налазила се 2. бригада 17. удар-
не дивизије, а у левој 16. бригада.

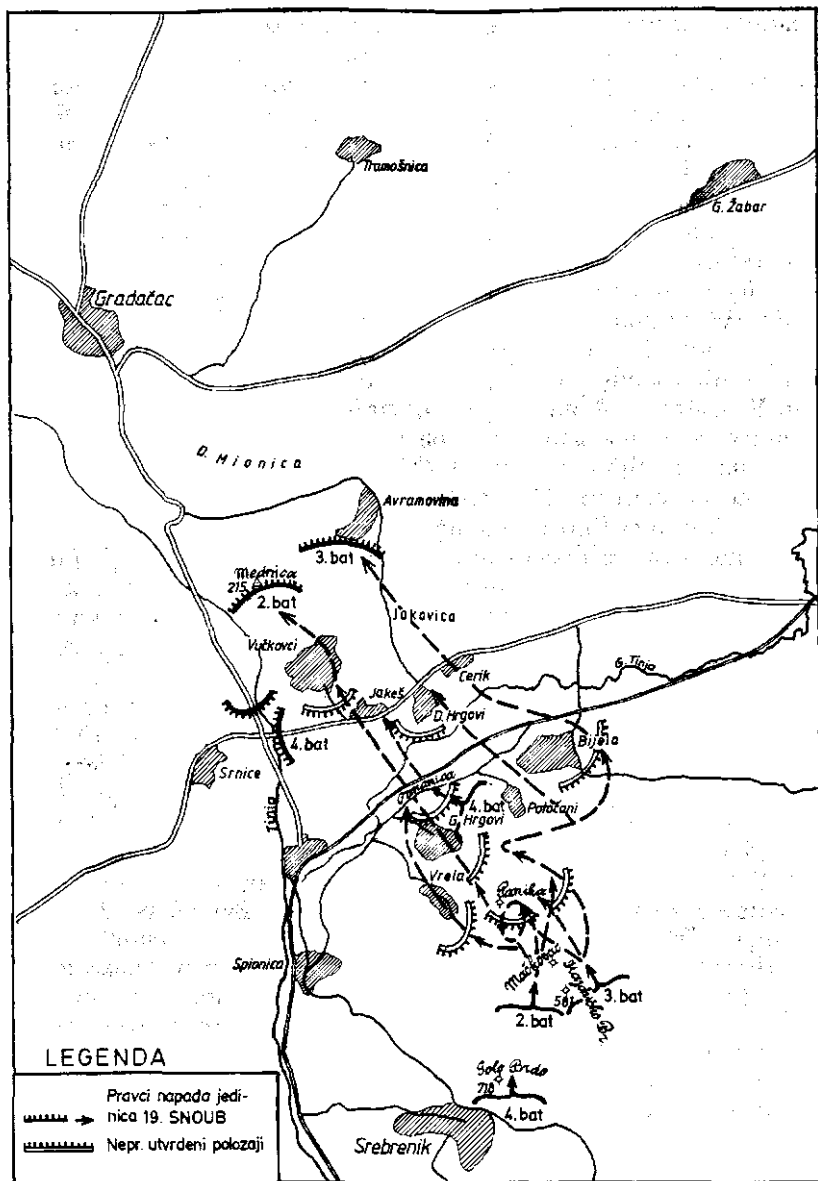
У II фази дејстава 19. бригада продужава напад општим
правцем Доња Зелина - Лукавац - Вида - Вучјак (к. 210), на-
падајући Градачац са западне стране, маневром левог обухва-
та. После тога требало је да запоседне положај западно од
Скугрића, на комуникацији Модрича - Градачац.

Четвртог априла, у 20.00 часова, бригадама је издато до-
пунско наређење, која зе 19. бригаду гласи:

»По заузимању Градачца поставити се једним делом за-
падно од Скугрића на комуникацији Модрича - Градачац, а

²⁶⁵⁾ у то време вршене су припреме да Јужна оперативна група армија (2. 5.
и 17. дивизија) изведе операцију општим правцем Бијељина - Брчко -
Шамац, тако да је 25. дивизија добила задатак да јој садејствује.

²⁶⁶⁾ Директивом за пробој на правцу Срнице - Грачаница, штаб 2. армије од-
редио је да се I фаза дејства изводи 5, а II фаза 6. априла. Детаљније о
томе у Зборнику НОР, том XI, кв. 2, док. 38.

Напад на линију: Панике 620 - Врело К. 447 - Горњи Хргови к. 322 - Орманица к. 219 - с. Бијела - Церик - Вучковац - Медница к. 215 - Аврамовина; 4. април 1945.

једним делом према Чардаку. Хватати везу десно са јединицама 3,²⁶⁷⁾ које ће се налазити на комуникацији Бос. Шамац - Градачац код Шљоке.

На овим положајима добро се утврдити и слати извиђачка одељења у правцу Чардака и Модриче!²⁶⁸⁾

Непосредно по добијању заповести командант 19. бригаде прецизирао је у својој наредби 2, 3. и 4. батаљону њихове задатке. Сва три батаљона требало да изврше напад на линију која од Паника (к . 520) води преко Врела, Орманице, Бијеле и Церика до Аврамовине.

Други батаљон одређен је да образује леву колону, а 3. десну. У бригадној резерви остао је 4. батаљон. Општи напад, који се предузима на свим секторима, планиран је за 5. април у 04.30 часова, чему претходи артиљеријска припрема. У току дејстава планирано је и учешће авијације Ваздухопловства ЈА. На крају наредбе истакнуто је:

»Од сутрашњег дана почиње такмичење наше Армије, те према томе, и сама сутрашња акција долази у обзир такмичења!²⁶⁹⁾

»Освануо је 5. април. Зора је била хладна; ветар је пиркао. Међу борцима се чуо жагор: данас ћемо видети ко ће бити рекордер' - најбољи.

Командант 19. бригаде са штабом одлази на положај. Све чете заузимају своје положаје. Почиње борба.

Иако су то све стари борци, осећа се велика нервоза. То је последица духа такмичења. Наш командант и комесар бригаде осматрају развој борбе и поново издају наређење за уништење непријатеља. Наша пратећа чета заузима своје положаје. Одмах преузима задатак и за кратко време ватром њених бацача непријатеља је притешњен и приморан да се повуче у неред.

Ватра је велика, праште митраљежи, грокћу бомбе, пудају пушке, а Шваба бежи као без главе. Наши се још више окуражише и после кратке, али жестоке борбе, чука на којој је био непријатељ - заузета је. Наши млади борци отераше Немце до реке Босне... «²⁷⁰⁾

²⁶⁷⁾ То је 2. бригада 17. ударне дивизије.

²⁶⁸⁾ Дз наређења штаба 25. дивизије од 4. априла 1945. за дејства северно од Сребрника, AVII, к. 1090, рег. бр. 42/2.

²⁶⁹⁾ Из наређења штаба 19. бригаде потчињеним јединицама, од 4. априла 1945, о предстојећем нападу, AVII, к. 1094, рег. бр. 17/1.

²⁷⁰⁾ из чланка »Напред другови«, аутора Војислава Вељковића, политичког комесара бацачке чете 4. батаљона 19. српске бригаде, лист »Борац - Вестик«, бр. 21, од 26. априла 1945. AVII Шк. 58, рег. бр. 15/4.

Деветпаеста бригада била је 5. и 6. априла потпуно спремна за дејства. Други батаљон налазио се на комуникацији Сребрник - Тузла и запосео је положај Мачковац (к. 625) - југозападно к. 429. - Зуберово Брдо (к. 433), где се утврдио. Трећи батаљон је већ избио на поменуту комуникацију и разместио се на положају Хајдучко Брдо (к. 625) - северно к. 587 - северозападно к. 567, док је 4. батаљон кренуо у 01.00 часова комуникацијом Сребрник - Тузла, до Голог Брда - Кајаљуша - Игришта (к. 521), где се утврдио као бригадна резерва. Остале јединице 19. бригаде извршиле су покрет такође 4. априла, у 05.00 часова.

Све јединице бригаде биле су на новим размештајним просторијама од 07.30 часова.

Петог априла немачке јединице држале су линију положаја: Мачковац (к. 525) - Водице (к. 595) - Понике (к. 520) - Врела (к. 447) - Павићи (к. 278) - Горњи Хргови (к. 431) и даље према северу. Три батаљона 19. бригаде - 2, 3. и 4. - били су запосели линију: Хајдучко Брдо (к. 625) - к. 687 - к. 567. Њихов задатак је био да нападну непријатеља на његовим положајима, одбаце га до назначене линије и завладају положајима Горњи Хргови - Орманица (к. 219) - Вучковац - Медица (к. 215) - Аврамовина.

»Среда је, 4. април 1945. Заузимамо нови положај у столетној буковој шуми изнад Горњег Сребреника према Хајдучком Брду. Снег се отопио, чистимо оружје, преко дана је лепо, топло. Као да је рат негде далеко од нас. Само су ноћи хладне и магловите. Према непријатељу постављамо мртву стражу, и то нас враћа у стварност.

Пред напад обилазим страже. За тридесетак минута командир Раске нас постројава, крећемо, па се по изласку из шуме развијамо у стрељачки строј.

Испред нас је Хајдучко Брдо. Трећи батаљон је три пута јуришао, али сваки пут је отпор Немаца био изузетно јак. Око девет Немци крећу у контранапад. Заујетављамо их одмах на изласку из њихових ровова и то нам даје снагу: предузимамо четврти јуриш. Наше 'уррааа' надјачава немачку ватру, јуримо даље, све до њихових ровова. Прескачемо преко њих, Немци беже...

Хајдучко Брдо је у нашим рукама. Наш батаљон је поново на окупу, али међу нама нема командира наше 2. чете Славољуба Симоновића, нема Душана Трајића из Старчева, ни Симе Пантелића из Лесковца. Нема ни других...

Пошто смо ликвидирали немачки отпор, настављамо преко Панике, коју је већ ослободио 4. батаљон. Од Хргова нас изненада туче немачка артиљерија. Сава Булатовић, делегат вода у 2. чети нашег батаљона, батаљонски скојевски секретар опомиње нас да хватамо заклон. Њега је једна граната разнела ту, пред нашим очима... «²⁷¹⁾

Пети април био је врло судбоносан по борце и руководиоце 19. српске бригаде.

Артиљеријска припрема почела је у 04.30 минута, а сат касније 2. и 3. батаљон отпочели су подилажење непријатељу, који је одмах узвратио ватром из својих бацача. У исто време огласила се и немачка хаубида, која је непрекидно тукла више од једног часа.

Батаљони су оштрицу напада усмерили на правац Водице (к. 595) - Панике (к. 520). Али, непријатељ је открио тежиште напада, брзо је концентрисао своје снаге и прикупио аутоматичаре. То није омело борце да у силовитом нападу заузму Мачковац, коте 498. и 525.

Око 09.00 часова напад 2. и 3. батаљона помаже једна чета 4. батаљона на десном крилу. Ојачани 3. батаљон предузео је нови напад и успевао да после трећег јуриша избије на линију непријатељевог утврђеног положаја. Иако је тај положај био утврђен рововима и заклонима за стојећи став, непријатељ је одбачен назад за 15-20 метара.

Трећи батаљон је шест пута јуришао. Бомбаша су се посебно истицали, засипајући непријатеља све време ручним бомбама.

Други батаљон је кренуо у напад у 05.30 часова. Први напад изведен је у правцу Врела (к. 447), а затим се оријентисао према Паникама, на коту 250. Међутим, ту је био брисани простор, који је непријатељ контролисао аутоматском ватром, те борци нису могли даље.

Око 09.00 часова у помоћ 2. батаљону пристигла је дисциплинска чета, па су удруженим снагама поново кренули у напад. У силовитом јуришу борци долазе до непријатељевих ровова и заклона и засипају га ручним бомбама. Непријатељ се грчевито бранио, прелазео у контранапад, не базирујући се на губитке, те је тако одбијао 2. батаљон са свог положаја.

У току преподнева 2. батаљон је јуришао пет пута, али никако није могао да одбаци непријатеља и заузме његове положаје.

²⁷¹⁾ Из казивања Војислава Јонкића, борца 3. чете 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

Пошто је проценио да напад 2. батаљона против јачег непријатеља не може да успе, командант 19. бригаде, који је дошао у 3. батаљон, наређује да се на десно крило убаца 4. батаљон, те да се, затим, предузме напад на коту 595. Водице и к. 520. Панике. Одмах је направљен план ватре и извршена је групација минобацача, која је усмеравала концентрисану ватру на обе коте.

»Једновременим отварањем ватре их свих аутомата и минобацачког оружја, стрељачке чете ових јединица - на целом положају - предузимају општи напад журишем и после жестоке борбе, која се већином водила ручним бомбама и аутоматским оружјем, непријатељски отпор попушта и његово повлачење претвара се у панично бекство са положаја Водице (к. 595)«!²⁷²⁾

После заузимања обе коте, непријатељ је отеран и са Водице и Паника. Наши батаљони протерали су га до линије Орманице (к. 219) - Каменик (к. 405), носећи му сталне губитке.

»На положају смо. Наше снаге су у нападу. Непријатељ је добро утврђен, али помисао да је такмичење отпочело даје нам огромну снагу којом желимо што ефикасније напасти непријатеља, потући и одбацити га што даље од положаја и нанети му што више губитака, да и он осети да се овај дан разликује од осталих. Тако, сви повезани једном мишљу и решеношћу, предузима се одлучујући напад.

- Морамо успети, друже комесаре! - говоре борци«!²⁷³⁾

»Када је наша прва стрељачка чета кренула у напад, пажљиво смо се привлачили непријатељским рововима и бункерима. Чим смо били на потребном одстојању, наше десно крило је отворило ватру на непријатељска упоришта, док се наша лева страна пребацивала све дубље. Том сам се приликом и ја пребацио преко неке ограде и одмах отворио ватру на најближи непријатељски бункер. Четири пута смо нападали на непријатеља, који се огорчено бранио из својих упоришта.

Аутоматско оружје је без прекида слало смртоносне рафале на непријатеља.

- Бомбаши, напред! Бацајте бомбе!

И тренутак доцније непријатељска упоришта су била обавијена густим непрозирним димом и пламеном. Наше бомбе су

²⁷²⁾ Оп. цит. оперативни дневник 19. бригаде; извештај за 5. април 1945.
²⁷³⁾ Из чланка »Такмичење кроз наш батаљон« аутора Љубе Кондића, политичког комесара 3. батаљона; »Омладина«, лист 3. батаљона 19. српске бригаде, стр. 2/3; AVII Шк 58, рег. бр. 46/4.

проговориле. То је за непријатеља било исувише. Он је дужином целе своје линије почео да напушта ровове и бункере како би у повлачењу нашао спас.

То њихово повлачење претворило се у панично бекство, тако да смо имали утисак да пред собом имамо четнике, а не 'непобедиве' Хитлерове фрицеве... «²⁷⁴⁾

Током борбе на двома kotaма убијено је 37 непријатељских војника, а 75 рањено. Заплењено је и много драгоценог ратног оружја, муниције и војне опреме. Међутим, тог судбоносног дана у 4. батаљону погинуло је 23 борца, од којих једна другарица и 4 руководиоца; 58 је рањено, међу којима 11 руководиоца.

Успехом оствареним у тим победама 19. бригада је извршила део задатка који је 25. српска дивизија добила од штаба 2. армије за пробој на правцу Срнице - Грачаница у I фази дејства:

»У борбама вођеним 5. априла нарочито се истакла 19. српска бригада са штабом бригаде, на челу, који се свестрано ангажовао у извршењу задатка и правилно руководио јединицама према насталој ситуацији. Посебно упорност су показали 3. и 4. батаљон 19. бригаде, приликом заузимања Паника«.²⁷⁵⁾

Навече, 5. априла у 20.15 часова 19. бригада се са дотадашње просторије пребацила правцем Доњи Хргови - Вучковац - Кереп, како би обухватним нападом уништила непријатеља на сектору Кереп.

У наређењу је стајало да напад треба извршити муњевито, па је 2. батаљон одмах упућен преко комуникације Срнице - Брчко на Кереп, са западне стране; 3. батаљон са северне, док је 4. наступао иза 3. батаљона, као бригадна резерва.

»Стижемо до коте на којој се налази непријатељ, добро утврђен. Друг Живојин Лешевић, командант нашег батаљона позива командире чета и сваком даје посебан задатак...

Почесмо се подвлачити, опрезно, пазећи при том да ништа не шушне, што би нас могло одати. Али, непријатељ нас је, ипак, приметио и отворио жестоку ватру. Командир 3. чете командује:

- Лези!

Непријатељеки куршуми фијучу свуда изнад наших глава и свуда око нас, али ми настављамо подилажење...

- Бомбаши, напред!

274) Из чланка »Из борби наших другова« митраљесца Драгутина Мишића; оп. цит. лист »Омладина«, стр. 3.

275) Из оп. цит. књиге М. Пантелића, стр. 202.

Трас... Трас... почеле су бомбе наших бомбаша да чине своје. Бомбе су страховитим детонацијама просто разориле непријатељска упоришта.

Испред таквог налета наших бораца непријатељ је почео да се повлачи.

- Напред! - викну командир.

Наши се подигоше... Стројнице наше сипају рафал за рафалом, а 'шарац' штекће за непријатељем, који бежи!²⁷⁶⁾

»Наступали смо у стрељачком строју, привлачили смо се непријатељским рововима опрезно, али су нас ипак приметили и отворили жестоку ватру...

Борба се развила у жесток окршај. Хици пушака, штектање митраљеца и прасак бомби, пропраћено виком 'уррааа' давало је утисак као да се налазимо у паклу...

Наши у трку избише на непријатељску коту, док су Немци безобзирце бежали и напуштали свој положај.

Један непријатељски подофицир, збуњен брзином нашег успеха, није имао времена да напусти бункер и побегне. Командир наше 1. чете је први избио на положај. Одмах је отпочео да претражује ровове и бункере. На једном бункеру, на вратима угледа уперену пушчану цев у своје груди.

Тренутак није био за размишљање. Један трзај у страну и већ су хици командировог пикавца' одјекивали у унутрашњост бункера. Чули смо само јаук немачког подофицира... «,²⁷⁷⁾

У II фази дејстава, када је 19. бригади било наређено да продужи даљи напад, борци 2. батаљона су 6. априла у 03.00 часова прешли комуникацију Срнице - Брчко и западно од Керепа (к. 155) до 08.00 часова посели нови положај. И борци 3. батаљона дошли су до новог положаја, до Меднице, док се 4. батаљон кретао за њим. Штаб бригаде и бригадно превијалиште размештени су до 12.00 часова у селу Вучковац, а остале јединице 19. српске бригаде остале су и даље у Сребрнику.

Шестог априла, нешто пре 12.00 часова, непријатељ је напустио Градачац. Не дајући отпор повлачио се нагло, на целом одсеку. У току дана батаљони 19. бригаде избили су на линију Доња Зелина - Петровац - Рајска - Горњи Лукавац,

276) Из чланка »Напад на бункере«, аутора Воје Богдановића, борца 2. батаљона; оп. цит. лист »Омладина«, стр. 3.

277) Јз чланка »Један детаљ из борбе на Паникама«, аутора Драгољуба Живојиновића; оп. цит. лист »Омладина«, стр. 4.

одакле су слате извиђачке патроле у правцу комуникације Градачац - Модрича.

Седмог априла извршено је даље померање напред. Борци 2. батаљона посели су положај јужно од Градачаца, упућујући јаке патроле правцем Градачац - Босански Шамац - Модрича.

Следећи дан прошао је без борби, осим што су извиђачке патроле 2. батаљона, у 04.00 часова 8. априла, откриле једну четничку колону. Командант 2. батаљона одмах јој је у сусрет упутио једну чету правцем према Модричи, а другу чету, правцем Градачац - Вида - Новилићи, до цркве у Скугрићу.

Поподне је у свим јединицама одржана конференција поводом ослобођења Сарајева,²⁷⁸⁾ а преко дана одвијало се такмичење у склапању и расклапању пушкомитраљеза и аутомата. Трећем батаљону, пред стројем бораца, саопштено је да је Живојин Лешевић постао њихов командант. Дужност команданта у 2. батаљону предао је другом. У бригади су саопштена и друга постављења. За интенданта штаба 19. српске бригаде постављен је старији водник Петар Крунић, а за референта санитета у 2. батаљону другарица водник Љубица Цвијановић, дотадашњи референт санитета у 1. батаљону.

Осмог априла командант 19. бригаде, поручник Мирко Бујаковић, предложио је штабу 25. српске дивизије да за исказану храброст у борбама на Паникама и Водицама, похвали 1. чету 2. батаљона, с командиром Миодрагом Радосављевићем на челу, 2. чету 3. батаљона и њеног командира Бурђана Младеновића и 2. чету 4. батаљона, с командиром Божићем Цветковићем на челу.

Сви борци 19. бригаде били су мотивисани за даљу борбу када су се 9. априла у 12.00 часова постројили на пољани, при излазу из Градачаца, поред комуникације за Скугриће. Репорт команданту бригаде предао је командант 4. батаљона, поручник Душан Додик. Кратким али надахнутим говором командант бригаде истакао је значај предстојећих борби.

После успешног разбијања немачких снага на подручју Мајевице, у захвату комуникације Брчко - Срнице - Грачаница, непријатељ је напустио своја главна упоришта и пребацио се преко реке Саве. На подручју реке Босне у Гаревцу и Чардаку остале су усташке снаге јачине око 2.000 војника и 1.000 четника, који су се упутили за Требаву. Како је 25. дивизија добила задатак да до 10. априла избије на реку Босну и лик-

²⁷⁸⁾ Сарајево је ослобођено 6. априла, после вишечасовне борбе јединица 2, 3. и 5. ударног корпуса ЈА против немачких и усташко-домобранских снага.

видира непријатељева упоришта у простору Модрича - Гаревац, то је 19, 16. и 18. српској бригади наређен нови напад.

За напад су планиране две колоне, од којих је 19. бригада представљала десну, а леву и у резерви биле су бригаде 23. српске дивизије. Напад основним правцем Скругрићи - Гаревац - Модрича планиран је за 9. април у 15.00 часова. Један део снага издвојен је за ликвидирање Гаревца, а други је оријентисан од Гаревца према Босанском Шамцу. Трећи део снага нападао је Модричу. По извршеном задатку 19. српска бригада требало је да избије на десну обалу реке Босне.

Борба је отпочела у планирано време: тачно у 15.00 часова 9. априла.²⁷⁹⁾

Једна чета 3. батаљона напала је Гаревац са југозападне стране, а осталим деловима продужила је даљи покрет и са југоисточне стране напала Модричу.

Предњи делови напредовали су веома брзо и непријатељ - четници били су принуђени да се повуку под притиском ватре према Модричи, бежећи преко реке Мајне. У одсудном моменту командант 19. бригаде употребио је аутоматичарску чету да би четницима пресекао одступницу.

Око 16.00 часова, када је 4. батаљон у селу Буцуклије наишао на непријатељска предстражна одељења, почео је да трпи јаку ватру. Борци 4. батаљона били су принуђени да се развију у три колоне, тако да су непријатеља почели много брже да потискују према западу, до Баје (к, 101), где се успео утврдити у бункерима.

Десно крило, две чете 4. батаљона, нагло је избило преко Лужана и Трњана на комуникацију Модрича - Босански Шамца, код коте 92.

Чете су наставиле чишћење Гаревца, али су у школи и цркви наишле на изузетно снажан отпор. Под притиском бомбаша, усташе из два утврђена упоришта бежале су према реци Босни, ка бункерима, које су брзо опколили борци једне чете 4. батаљона, остављајући мали међупростор. Силина удара непријатеља била је усмерена кроз тај међупростор на десном крилу, тако да су усташе успеле да ослободе своје снаге из бункера и да се удруженим снагама повуку поново у упоришта у школи и цркви у Гаревцу.

Четврти батаљон је два пута предузимао напад у току поподнева 9. априла, али није успео да збаци непријатеља из утврђених упоришта.

²⁷⁹⁾ Из операцијског дневника 19. српске бригаде, AVII, к. 1091, рег. бр. 40/2.

У Модричи, из које су четници побегли преко Мајне, аутоматичарска чета и делови 16. бригаде запленили су њихову комплетну комору.

Борба је завршена нешто после 19.00 часова. Тада се 4. батаљон налазио на источном и јужном делу Гаревца, а 2. батаљон је као бригада резерва био распоређен западно од Гаревца, на комуникацији Модрича '- Босански Шамац. За то време је 3. батаљон затварао комуникацију од Добоја и контролисао десну обалу реке Босне од левог крила 2. батаљона. Једна његова чета била је придодата 4. батаљону на источној страни Гаревца.

»Избијамо на главни пут. Зора почиње да свиће. Светлост дана постаје све јаснија. Знамо ли сада куда идемо? Да! Познајемо терен, јер смо једном овуда већ промарширали, идемо за Модричу.

Значи, пред нама су усташе. Али, ми претпостављамо једно, а наше старешине знају друго. Најједном, колона окреће удесно, мало узаним путем. Затим преко поља, иза густих врзина, а потом - мали застој. Непријатељ је близу. Колоном струји: обазривост и тишина! Крећемо даље. Ситуација је јасна: обилазимо Модричу и прилазимо селу Гаревац, по други пут у току месец дана.

Гаревац, велико и лепо, али по несрећи својој типично усташко село. На сваком иоле згоднијем месту и прилазу селу начичкани бункери претећи стоје пред нама. Гадови су се добро утврдили. То знамо и од раније, али Гаревац се мора ликвидирати; тако гласи наређење.

Тачно је 15.00 часова. Све чете крећу у напад на бункере. Прилазимо им на одстојање 10 - 15 метара, али им бомба не може ништа.

Борба дуго траје, али без неког нарочитог успеха. Ипак, 1. и 2. чета успевају да заобилазним путевима дубље продру у село. Снаге су се измериле.

На противнапад усташа штаб нашег батаљона наређује померање за неколико стотинака метара. Ново наређење: што хитније заузети првобитне положаје.

Започињемо напад једним јаким налетом, освојивши неколико бункера. Усташе беже према другом крају села. У 17.00 часова сви се као један дижемо и уз громогласно 'урраааа' летимо у правцу усташких положаја. Павелићеве звери се бесо-

мучно бране, али немају куд. Беже и уз тешке губитке напуштају село... «²⁸⁰⁾

Бригада је задобила велики ратни плен, нанела непријатељу губитке и заробила већи број усташа у Гаревцу и четника у Модричи. У току акције погинула су само два борца 19. бригаде, док је међу четницима било 9 мртвих, међу којима и командант четничке Посавске бригаде.

Док су 2. и 3. батаљон у потпуности извршили задатак и из Модриче протерали четнике, 4. батаљон, због чврсте одбране и одлично наоружаног и утврђеног противника, није успео да ликвидира Гаревац.

»Командир извиђача 4. батаљона Душан Маринковић, који се вратио из извиђања, рапортира командиру наше 1. чете да су усташе и даље у бункерима, код цркве и школе, у Гаревцу. Командир чете издвоји неке борце који су физички били слабији, или још реконвалесценти, па их упути назад, према Модричи, као носиоце рањеника.

Иако сам био четни болничар, уз себе сам увек носио по неколико бомби.

Кренули смо за Гаревац. Једну групу командир одвоји и посла у врбак, код скеле. Није прошло ни десетак минута, кад у нашем правцу усташе опалише две црвене ракете, а затим чусмо како нас из бункера позивају да се предамо, говорећи нам да смо опкољени. По нашем српском обичају, ми им опусумо оца и мајку, а они опалише на нас ураганску ватру. Земља се тресла, али и од наше ватре и наших бацача, који су тукли бункере.

Од једног рафала ранише нам другарицу болничарку. Водник Љубисав Јаношевић ми одмах нареди да болничарку извучем из ватре. Покушавам да приђем ближе, али усташе као да бију све јаче. Тада водник Јаношевић поново викну да болничарку извучем, па устаде и онако гологлав и из стојећег става опали 'шарцем' по усташама и викну:

- Напред, другови! Јуриш, да пробијемо обруч!

Наши кренуше у јуриш, а ја отрчах до болничарке. Носио сам је преко рамена, све до штаба батаљона. Команданту Додигу рекох да је наша 1. чета много настрадала... «²⁸¹⁾

280) Из чланка: »Усташе у Гаревцу«, аутора Драгољуба Митровића, водника делегата противколске чете 4. батаљона, лист »Победа«, стр. 3/4; AVII Шк. 58, рег. бр. 47/4.

281) Из казивања борца - болничара 1. чете 4. батаљона 19. српске бригаде Арагољуба Секулића; изјава код аутора.

Увече, око 21.00 часова командант бригаде наредио је 4. батаљону:

»Јединица 134. (4. батаљон, п.а.) којој је по заповести предвиђено да по ликвидацији Гаревац - Модрича запоседне с. Гаревац, исто то мора учинити и до ујутро запосести с. Гаревац!²⁸²

У наређењу је стајало да 4. батаљон, пошто заузме Гаревац, освојени положај преда једном батаљону 18. бригаде и изврши покрет за Модричу.

То се слагало с наређењем штаба 25. дивизије да 19, 16. и 18. бригада 10. априла продуже напад и овладају десном обалом Босне, од Модриче до ушћа Пакленице, будући да су се после ослобођења Сарајева и Добоја долином реке Босне на север, према Славонском Броду, повлачили остаци разбијених немачких јединица. Било је то, наиме, напуштање босанског војишта од стране непријатеља.

Бригаде су добиле наређење да одмах по избијању на реку Босну, после форсирања, образују чврст мостобран, који ће бити ослонац за наставак операција на левој обали.

Зато је 19. бригада морала да поседне положаје Брестово (к. 255) - Брег (к. 257) - Модрича - Гаревац, да се утврди на тој линији и контролише долину реке. У исто време најважнији задатак био је прикупљање расположивих превозних средстава ради форсирања Босне.

До тог задатка Гаревац је још увек био утврђен и неосвојив.

»У јуришу дођемо до школе, па одступимо, јер усташе бију из бункера. Ми се мало повучемо, да их намамимо, па када су кренули у контранапад, ми устанемо из наших заседа и опалимо по њима. Појуримо их тако, дођемо опет близу школе, ускачемо међу усташе и бијемо се прса у прса.

Али, њих има више, па се ми опет повучемо и притајимо.

Усташе поново крену у напад, а ја из заседе испразним цео шаржер пушкомитраљеза, а мој помоћник виче да штедим муницију. Како да штедим, мислим у себи, када су ми као на тањиру.

Одједном осетим како ми нешто ужасно топло гмиже по леђима, као да немам гуњ. Мој помоћник зове водника и виче му да сам рањен, а ја, вероватно у бунилу, питам ко је рањен.

Освестио сам се тек у болници, пошто ме је, заклоњена иза једне зграде, превила наша четна болничарка. У болници

²⁸²⁾ Из наређења штаба 19. бригаде 2, 3. и 4. батаљону од 9. априла 1945; AVII к. 1094, рег. бр. 24/1.

су ме оперисали и извадили све метке. Осим једног, који и данас лута по мом телу. ..²⁸³

Непосредно пред нови напад 4. батаљон налазио се још увек на источном и јужном делу села Гаревац. За отпочињање борби за Гаревац командант бригаде је издао наређење. Борци 2. батаљона били су у бригадној резерви западно од села, а 3. батаљон на Брегу Бријест. Непријатељ је по сваку цену хтео да одржи властити мостобран на Босни код села, како би могао да изврши евакуацију усташких породица и покретне имовине.

Борба је почела 10. априла нешто пре 09.00 часова. Четврти батаљон, с једном четом из 3. и јединицама 2. батаљона, предузео је напад и после жестоке борбе успео да натера непријатеља да се очајнички брани. Ужа упоришта - школа, цркве и бункери крај њих - још увек су били неосвојиви бедем за 19. бригаду.

Око 10.00 часова усташе су извршиле силовит противнапад на југ, успевају да потисну 2. батаљон до имања Дунђерског, а затим отпочињу да врше притисак на 4. батаљон, кога одбацују иза комуникације, за неких 800 метара.

»Добијамо само по 15 метака и 4–5 бомби по борцу - стрелцу. Наши пушкомитраљесци имају много више муниције.

У напад полазимо из неког расадника, па преко иоља засејаног пшеницом идемо право напред. Испред нас је школа. Са нама је и командант 2. батаљона, друг Никола Варда, који нас стално упозорава да будемо опрезни, те нам после неког времена наређује да залегнемо.

И истог тренутка усташе опалише по нама, али меци фијучу високо преко наших глава.

Командант их позива да се предају, усташе псују, али им и ми одвраћамо све по списку¹ и говоримо да је наша победа близу. Усташе нам одговарају да се неће предати до последњег; хоће да се освете...

Други вод, који је водио командир чете Радослав Милошевић Раском, био је принуђен да одступи преко једне дубоке баре, пуне шевара. То им је ометало да се брже крећу, па је овде доста њих погинуло, међу њима и командир.

Целог дана смо држали положаје. Током ноћи чула су се пушкарања. Али ујутру, у само свануће, у селу се зачу звоњава на торњу цркве, вриска жена и опасан метеж. Усташе

²⁸³ > Из казивања Живка Тошића, борца 2. чете 4. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

врше контранапад, али испред себе терају жене, рођене и друге, скупљене по селу. Гађали смо само усташе пазећи да будемо прецизни...

Нас, на правцу њиховог јуриша, било је мање и тако су усташе успеле да се пробију!»²⁸⁴⁾

Непријатељ је, у ствари, током поподнева био блокиран у школи, цркви и бункерима, јер је у 11.00 часова пристигао један батаљон 18. бригаде као појачање.

Дневна борба завршена је око 18.30 часова, а ноћна у 21.00 часова. Током дана непријатељ је покушавао да се пробије, али није успео и сваки пут је био враћен у бункере. Бункери су били фортификацијски добро урађени, тако да их ватра из бацача није много оштетила.

У току дана на бојишту је пало 13 бораца 19. бригаде и 18 је било рањено. У борби су погинула и два официра: политички комесар дисциплинске чете Жарко Јаћимовић и Радосав Милошевић, командир 3. чете 2. батаљона. Губици непријатеља били су далеко већи: 28. погинулих и 40 рањених.

Једанаестог априла, око 09.00 часова, непријатељу је стигло појачање с леве обале Босне. На удару је био 2. батаљон. Под јаким ударом и снажном ватром борци су се повлачили, а непријатељ је наставио напредовање из покрета. Борци су се повлачили до реке Мајне, на јужном делу Модриче. Тек ту успевају да се консолидују, среде одбрану и зауставе непријатеља. После уласка у Модричу усташе су успеле само да запале зграду у којој је била смештена Команда места.

У исто време и усташке снаге које су биле блокиране у селу Гаревац, мотивисане успехом јединица које су заузеле Модричу, поново покушавају да пробију блокаду и после кратке али оштре борбе, успевају да наше јединице приморају на повлачење. Тиме су усташе, у ствари, прошириле мостобран на Босни, на месту где се налазила и скела, коју је претходног дана безуспешно тукао минобацач једне чете 4. батаљона.

Пошто су успеле да створе мостобран, усташе су одмах отпочеле евакуацију својих породица и покретне имовине.

Око 15.00 часова прикупљене снаге 19. српске бригаде, решене да по сваку цену задају усташама одлучан ударац, предузимају енергичан, повратни напад. Њима садејствују снаге 18. српске бригаде. Удар је изведен енергично, жестоко и

²⁸⁴⁾ Из казивања Војислава Јонкића, борца 3. чете 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

зналачки, тако да непријатељ који је одступао из Модриче и дао снаге које су штитиле мостобран, нису успели да се поново увуку у бункере и упоришта у школи и цркви у селу Гаревац, већ су били принуђени да се коначно повуку преко реке Босне, а затим одступе даље.

У 16.00 часова 11. априла, по престанку борби, борци 2. и 4. батаљона запосели су десну обалу реке Босне од к. 92 до комуникације Модрича - Јакеш (на супротној обали), док је 3. батаљон и даље задржан на старом положају, Брег Бријест.

»И ми интендант смо у свему овоме имали своје драматичне тренутке. Док су евакуисали породице и 'покретну имовину', усташе потерају и 8 дебелих свиња. Утом зачуцају наши, усташе почну да беже, а свиње стале уз једну зграду и - мирују.

Месари интендантуре 2. батаљона одмах закољу свих 8 свиња, стално говорећи да је доста било гладовања и да је ред да се борци, који се јуначки боре, најзад наједу оригиналног свињског меса.

Таман када смо завршили посао, усташе од реке опет окрену ка школи, а нас петнаесторица окачимо све свиње на мотке, па из села, према нашим. Док смо се 'извлачили' из Гаревца усташе примете нашу колону и почну да нас туку митраљезима. Ми прилежи, сваки пут када зачујемо рафале, али како су и наши пуцали, то ми, мало по мало, дочепасмо се једног брда испред Градачца.

Утом наиђе један курир, па нам рече да су у Градачцу и усташе и Немци, те ми кренемо преко брда Требавца, према селима Чосића и Доброваца. Ту застанемо, поставимо стражу, па почесмо да чистимо свиње...

Увече је цео 2. батаљон био сит!²⁸⁵⁾

Непријатељ је на бојишту оставио 24 мртва војника и 27 заробљеника, док је из 2. и 4. батаљона погинуло 6 бораца, 15 је било рањено. Међу њима је био и Миодраг Перунић, помоћник политичког комесара 3. чете 2. батаљона.

Једанаестог априла, дан пре почетка пробоја сремског фронта, Гаревац је, најзад, био ослобођен.

»Борбе су биле огорчене. Три дана без престанка смо се тукли. Напослетку, уз велике напоре и крваве борбе, а уз помоћ јединица које су оперисале лево и десно од нас, успевамо да ликвидирамо Гаревац, злогласно усташко гнездо...

²⁸⁵⁾ Из казивања Никодија Димитријевића, интенданта - борца 3. чете 2. батаљона 19. српске бригаде; изјава код аутора.

Непријатељ је грчевито бранио сваку стопу и сваку кућу, али смо га савладали нашим енергичним налетом и одбацили на леву обалу Босне.

Тиме смо обавили постављени задатак и избили на обалу реке. По ликвидацији овог непријатељског упоришта и у току саме борбе са једним делом снага запоседосмо обалу Босне, а са другим делом вратисмо се у село Гаревац.

Пролазећи тако кроз село видели смо само ту и тамо по неку стару баку, или мало дете, а становништво овог иначе густо насељеног села било је еве избегло, јер је под утицајем усташке пропаганде народ поверовао да ћемо их све побити.

Једнодневним боравком овде могли смо видети и сасвим другу слику овог села. Народ је прозрео усташку пропаганду и видео право лице нас, партизана. Одмах је почео да се враћа својим домовима и настављао свој мирни живот.

Пред нама је река Босна. Рат још није завршен... !²⁸⁶⁾

286) из чланка **»На обали Босне«**, аутора капетана **Илије Васића**, политичког комесара; **»Победа«**, лист 4. батаљона 19. српске бригаде, април 1945; AVH Шк. 58, рег. бр. 47/4.